

Tampereen yliopisto
Terveystieteen laitos

KAASUA VAI JARRUA ELÄMÄNTIEN VIIME METREILLÄ ?
- "Tuhat ja yksi tarinaa" Pentin ja Tyynen itsemurhista –
Muunneltu Eläytymismenetelmä tutkimus

Pro Gradu –tutkielma
Vito Salvano
Tampereen Yliopisto
Terveystieteen laitos
Huhtikuu 2008

TIIVISTELMÄ
TAMPEREEN YLIOPISTO
Terveystieteen laitos

SALVANO, VITO: Kaasua vai jarrua elämäntien viime metreillä ?

Pro gradu -tutkielma, 63 s., 4 liitesivua

Ohjaaja: Yliassistentti Rita Jähi

Kansanterveystiede

Huhtikuu 2008

Tutkimus kuvaa eläytymismenetelmän avulla suomalaisten nuorten mielikuvia suomalaisen vanhuksen itsemurhan syistä. Eläytymismenetelmässä vastaajalle annetaan lyhyt, tutkittavaan aiheeseen perehdyttävä kehyskertomus, jota vastaaja kirjallisesti jatkaa. Pro gradu -tutkimuksessani kehyskertomukset ovat tarinan loppu: vanhat päähenkilöt, Pentti ja Tyyne, tekevät itsemurhan. Vastaajien tehtävänä on kirjoittaa tarinan alku: miten ja miksi itsemurhaan päädytään. Vastauksia kerättiin kaikkiaan 147 kappaletta kuudessa eri tamperelaisessa oppilaitoksessa. Vastaukset jaettiin syiden mukaan viiteen luokkaan ja taulukoitiin. Analyysissä keskityttiin numerolliseen vertailuun syiden suhteen sukupuolten ja oppilaitosten välillä. Tuloksien mukaan sekä miehet että naiset näkivät vanhuksen itsemurhan syyksi tarpeettomuuden tunteen, johon liittyi yksinäisyyttä ja elämänsä kokemista turhaksi. Tarpeettomuutta selitettiin työn loppumisella, puolison ja perheen puuttumisella sekä fyysisellä kyvyttömyydellä. Toinen esille noussut syy liittyi sairauksiin: Tyynen katsottiin pakenevan parantumaton sairaus ja toisten armoille joutumista; Pentti tappoi itsensä myös äkillisten tragedioiden ja päänäpistöjen vuoksi - tuskin koskaan sairauden tähden. Vastaajien sukupuoli ei näyttänyt vaikuttavan tuloksiin. Tutkimus kertoo työn, yhteisön ja läheisten merkityksestä suomalaisille "elämässä kiinni pitävinä" -voimina. Fiktiivisestä luonteestaan huolimatta vastaajien tuottama tarina luotaa heidän omia näkemyksiään ja tulkintojaan vanhusten elämästä, vaikeuksista ja syistä elää / kuolla.

Asiasanat: itsemurha, vanhuus, eläytymismenetelmä

The study reveals via a role-playing the ideas that Finnish youth has about suicides of the old people. In the role-playing study the respondent is given a short, into the scheme initiating frame story, which he/she literally continues. In my pro-gradu study the frame stories are the ending of the story: the old main characters, Pentti and Tyyne, commit a suicide. The respondents were to write a storybeginning: how and why it ends to a suicide. There were 147 responds all together from seven schools in Tampere. The responds were divided by the cause in five classes and tabulated. The classes of causes were A) emptiness of life, B) illness, C) tragedy, D) whim and E) out. In the analysis the focus was in the numeral comparing of causes related to the gender and school. According the results both men and women thought that cause for an elderly person's suicide was the feeling of needlessness, which was joined by loneliness and experience of useless life. The needlessness was explained with end of work, lack of spouse and family. Another reason was illness: Tyyne was escaping incurable disease and situation, where she is depended of others; Pentti committed a suicide also for sudden tragedies and whims - hardly ever because of an illness. The gender of the respondent did not effect much to the results. The study reveals the meaning of work, society and the close ones as a "keeping in life"-factors. Despite of the fictional nature of the stories produced by the respondents show their own ideas and interpretations of life, difficulties and reasons to live/die of the old people.

KEYWORDS: suicide, old age, role-play-method

SISÄLTÖ :

	Sivu
1. JOHDANTO	4
2. KÄSITTEET	7
2.1. Yleisesti	7
2.2. Itsemurha	8
2.2.1. Suomen itsemurhatilastoista	10
2.2.2. Itsemurhatutkimuksista	11
2.2.3. Itsemurhateorioita	12
2.2.4. Itsemurhariski	14
2.2.5. Järventien teoreema	17
2.3. Vanhuus	19
2.3.1. Vanhuus ja raihnaisuus	21
2.3.2. Vanhuuden psykologiaa	23
2.3.3. Sosiaalinen vanhuus	24
3. TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
4. AINEISTO, MENETELMÄ JA ANALYYSI	27
4.1. Aineisto	27
4.1.1. Vastajat	29
4.1.2. Esimerkkitarinoita	31
4.2. Metodi	34
4.2.1. Eläytymismenetelmä lyhyesti	36
4.2.2. Eläytymismenetelmän kehyskertomukset	38
4.3. Analyysi ja tulkinta	39
5. TULOKSET	42
6. POHDINTA	53
6.1. Yleisellä tasolla	53
6.2. Tutkimuksen arviointia	55
6.3. Ajatuksenvirtaa	57
LÄHTEET	60
LIITTEET	64

*"Ainut kuolinsyy on
elävänäsyntyminen..."*

-Jeddi Hasan-

1. JOHDANTO

Ihmisen elämä on rajallinen.

Sillä on alkunsa ja loppunsa. Syntyminen ja ensimmäiset elinvuodet ovat pitkälti ympäristön kontrolloimat ja ylläpitämät. Ihmisen kehitys kulkee passiivisuudesta aktiivisuuteen. Lapsella ei ole päätäntävaltaa, vaan huoltaja tekee päätökset. Lapsi toimii vaistojensa varassa, kunnes kehittyy tarpeeksi ottamaan vastuuta ajatuksistaan, sanoistaan ja teoistaan.

Lapsi oppii yhteisön arvot ja normit ja sopeutuu elämään sen mukaisesti. Päätösvalta ja vastuu kasvavat kehityksen ja iän myötä. Nuoruuden kapina tasaantuu nopeasti normaaliin päivärutiiniin ja ympäristön hyväksymään käyttäytymismalliin.

Aikuisuus kuuluu perheenperustamisen, omien jälkeläisten kasvattamisen ja näille turvaten tulevaisuuden varmistamisessa. Vapaa-aika täytetään erilaisilla aktiviteeteilla ja levolla. Vanhuuden tullessa ihminen seestyy, katsoo elämäänsä taaksepäin ja valmistautuu poistumaan elämän näyttämöltä tehdäkseen tilaa uusille sukupolville. Alkaa paluu passiivisuuteen. Vanhuuteen kuolevan ihmisen ympyrä sulkeutuu.

Kuoleman ajankohta ei kuitenkaan ole ihmisen tiedossa.

Kävelemään, puhumaan ja lukemaan oppiminen ovat jotakuinkin ajoitettavissa ikäjänalle, samoin sukukypsyys, mutta ei kuolema. Vain itsemurhaaja tietää kuolemansa ajankohdan, ja hänenkin arvionsa voi heittää.

Jo edesmennyt professorini Jeddi Hasan teki kerran seminaarissamme meille opiskelijoille puolihuolimattoman kysymyksen: mitä jos ihmisessä olisi sisäänrakennettu koodi, joka tappaisi kaikki 65-vuotiaina?

Kysymys on mykistävä.

Jos tietäisimme tarkalleen kuolinhetkemme tai edes kuolinvuotemme, eläisimmekö

aikamme toisin? Viettäisimmekö omia hautajaisiamme ennen kuolemaamme kuten useissa pyyntiyhdyskunnissa on tehty? Tekisimmekö tiliä elämästämme ajoissa, hurvittelisimmeko viimeisen vuoden ja osaisimmeko paremmin arvostaa läheisimpiämme ja muita kanssaeläjiä?

Kaikki on mahdollista ja mahdotonta yhtä aikaa.

Ihmisen käyttäytymistä on vaikea ennustaa eikä professorin kysymys edellyttänytkään yhtä oikeaa vastausta. Sen olikin tarkoitus herättää ajattelemaan, nostamaan uusia kysymyksiä ja analysoimaan omia periaatteitamme – jopa koko elämäämme.

Tällä hetkellä on tieteellisen varmaa, että elettyään ”tarpeeksi vanhaksi” ihminen kuolee. Sitä ennen ovat kehon ja mielen toiminnot jo vähä vähältä heikentyneet, eikä elämisen laatu näytä täyttävän niitä keskivertoihmisen laatukriteereitä, joita nyky-yhteiskunta vaalii: liikkuvuus, sosiaalisuus, terveys, kyvykkyys jne.

Puhtaasti biologiselta kannalta ihmisen elo on kuin sadan metrin juoksu: lähtö, alkukiihdytys, hidastuva rullaus ja voimakas jarrutus. Vauhti kiihtyy vain ensimmäiset muutaman kymmenen metriä, minkä jälkeen vauhti väijäämättömästi hiipuu päättyen maalin jälkeiseen pysähtymiseen. Samoin ihmisen fyysiset ominaisuudet kehittyvät huippuunsa viimeistään 30-ikävuoteen mennessä, minkä jälkeen voi vain yrittää hidastaa rappeutumista. Progeriaa tai Downin oireyhtymää sairastavilla jarrutus alkaa jo kiihdytyksessä - elinaika jää lyhyeksi.

Ihminen biologisena lajina on pysynyt samana jo ainakin 50 000 vuotta. Elinkaari on pidentynyt, mutta elämän vaiheet ovat samat. (Uutela & Ruth 1994, 3.) Kivikauden ihminen eli nykyihmistä luonnonmukaisemmin, mutta huomattavasti lyhempään. Veijo Meri kirjoittaa suomalaisten historiasta ja kertoo, kuinka kivikautisen suomalaisen näkö ja hampaat alkoivat olla mennyttä 45-vuotiaana: oli tullut aika väistyä.

Siteeraan hänen kirjaansa:

**"Luonto ei ole ajatellut ihmiselle tuota pitempää elämää. Se riitti kasvattamaan lapset aikuisiksi, jolloin lajin säilyminen oli turvattu."
(Meri 1993, 32.)**

Vanhuuden raja lienee ollut kivikaudella paljon alempana kuin nykyään. Viisikymppinen oli luultavasti aivan ikäloppu. Kyse on ollut sekä biologisista että sosiaalisista syistä. Kivikautiset ihmiset ovat jo tajunneet elämän rajallisuuden: vainajat haudattiin riittimenoin. Näin ihminen oppi vähitellen elämän ilon ja kuoleman tuskan.

Samasta syystä yliluonnolliset ja uskonnolliset selitykset saivat alkunsa. Legendat ja myytit kertoivat supervanhuksista ja kuolemattomuudesta. Ihmisiin saatiin iskostettua ajatus ikuisesta nuoruudesta, jolloin luonnollisesta vanhuudesta - sekä kuolemasta - oli tullut ongelma. (Hervonen ym. 1998, 9.)

Kuolemaa tai edes vanhuutta ei ole vielä voitettu. Tutkijat ovat tietämättömiä vanhenemisen syistä, vaikka teorioita on runsaasti: Vanhene viisaasti -kirjassa luetellaan pitkälle toistakymmentä eri teoriaa (s.40-44). Vanhusten määrä jatkaa kasvuaan. Suomen väestön ikäpyramidi on jo nyt kuin palkki, joka uhkaa tulevaisuudessa muuntua kärkikolmioksi. (ibid, 27.)

Professori Hasan kertoi myös Rudolf Dieselistä, diesel-moottorin keksijästä. Rikas ja arvostettu keksijä oli vuonna 1913 matkalla Lontooseen, kun hän yöllä Itämerellä hyppäsi meren aaltoihin ja hukkui. Lehdistö käytti runsaasti palstatilaa pohtiessaan syytä suurmiehen hukkumiseen. Epäiltiin murhaakin, mutta todisteiden puutteessa päädyttiin itsemurhaan. Itsemurhan syyksi arveltiin yleisesti mielen äkillistä sumentumista. Vain pienen Dagsbladetin toimittaja hoksasi pakinoida toisin: ehkäpä herra Diesel hukuttautui, koska hänen mielensä hetkellisesti kirkastui !

Idea on hyvä.

Käänteisesti ajatellen itsemurha edusti normaaliutta ja päinvastoin. Ajatuksesta seuraa kysymys, miksi kaikki eivät tee itsemurhaa. Vastaamalla voidaan kartoittaa syitä, mitkä pitävät ihmisen hengissä.

Miksi esimerkiksi kaikki ihmiset eivät tapa itseään 65-vuotiaina? Kuolemahan on kuitenkin ”pian” edessä ja kunto ja terveys laskettelevat alamäkeä.

Miksi ihmiset haluavat elää, vaikka elämäntyö ja jälkeläiset on tehty?

Irmeli Järventie vaikutti voimakkaasti laitoksemme itsemurhatutkimuksiin. Hänen väitöskirjansa Selviytyä hengiltä (1993) on jo otsikoltaan esimerkki uudelta luovasta itsemurhatutkimuksesta. Itsemurha on monasti itsemurhaajalle rationaalinen teko – usein jopa ainut ratkaisu. Itsemurhaajan omaisille tällainen katsantokanta on varmasti raskas.

Kotikunnassani on tapahtunut muutamia nuorten itsemurhia niiden vuosien aikana, jotka olen siellä asunut. En saata käsittää sitä surua ja murhetta, joka näiden nuorten vanhemmilla ja sisaruksilla on. En tahdo kirjoituksellani millään muotoa loukata heitä tai ketään muutakaan asiasta kärsivää. Paradoksaalisesti kannatan ihmisen vapautta

tehdä itsemurha, mutta en tahdo myöskään kannustaa ketään tekemään itsemurhaa. Ylipäätään koko itsemurhakirjoittelusta tulee hieman syyllinen olo. Yritämme tutkimuksillamme ja analyyseillamme löytää syitä ja selityksiä, kasvattaa ymmärrystä, mutta samalla saatamme loukata itsemurhan tehneen omaisia ja ystäviä. Yleistämällä ja olettamalla voimme jopa näyttäytyä tunteettomina tirkistelijöinä.

Itsemurhista puhuminen on kuitenkin tarpeellista. Arhi Kuittisen opinnäytetyö (1996) ”Nuorten kuvia itsemurhasta” Helsingin yliopiston uskontotieteenlaitokselle osoittaa, kuinka suomalaiset nuoret kokevat erittäin tärkeäksi itsemurhista puhumisen. Itsemurhista puhuminen on pitkään ollut lähes tabu suomalaisessa yhteiskunnassa (mm. Aché ym. 1989, 227). Tarja Heiskanen (2007) väittää, että näin on yhä nykyäänkin. Itsemurha on merkki huonommuudesta, se syyllistää ja aiheuttaa häpeää (Heiskanen 2007, 133). Siksi on helpompi vaieta.

Toisaalta tutkimuksissa on havaittu itsemurhien lisääntyneen niistä kertoneiden uutisten jälkeen (mm. Aché 1989, 227 sekä Phillips 1974 ja Coleman 1987 ref. Lester 2004, 133). Uutisoinnin tapa on kuitenkin tärkeä. Romantisoiva tai hyväksyvä uutisointi voi saada itsemurhaa hautovassa ihmisessä aikaan impulssin tehdä itsemurha (Aché 1989, 228 ja Upanne ym. 1999, 130).

Lisäävätkö itsemurhatutkimukset itsemurhia, en ole löytänyt minkäänlaista evidenssiä. Mahdollista se voi toki olla, mutta minusta se on melko epätodennäköistä.

2. KÄSITTEISTÄ

2.1. Käsitteistä yleisesti

Tutkimukseni tärkeimmät käsitteet ovat itsemurha ja vanhuus.

Mitä on itsemurha, mitä on vanhuus? Kuinka tiede, yhteiskunta ja yksityiset kansalaiset ne mieltävät?

Ensimmäinen käsitteistä vaatii runsaasti enemmän tarkastelua kuin toinen: itsemurha lyö vanhuuden.

Itsemurhatutkimus on varsin nuorta. Ominaista sille on, että suuret teoriat keksittiin heti

alussa ja nykyisin niitä lähinnä tarkennetaan. Irmeli Järventie on tuonut nykyajalla uuden näkökulman itsemurhiin prosessina, mutta sekin pohjautuu kuitenkin kolmen suuren teorian pohjalle.

Teen lyhyen katsauksen kolmeen suurimpaan teoriaan ja työstän hieman tarkemmin Järventien mallia.

Pyrin määrittelemään vanhuudenkin mahdollisimman tarkasti, koska eri ikäryhmät näkevät vanhuuden hyvinkin erilaisessa valossa: toisille se on negatiivista alamäkeä; toisille positiivista työstä ja pätemisestä vapaata aikaa itselle ja läheisille. Toiset näkevät vanhuuden taantumuksena; toiset edistyksenä.

**”Niin kuin valitsen laivan, jolla purjehdin, ja talon, jossa asun,
niin minun on valittava siedettävien kuolema, kun aion kuolla.
Omassa vallassani on palata sinne, mistä olen tullut.”**

- Epikuros -

2. 2. Itsemurha

Itsemurha on inhimillinen teko.

Eläin ei tee itsemurhaa.

Itsemurhan määritelmässä sanotaan, että teon tulee olla tahallinen ja ymmärretty. Näin ollen sopulien joukkotuho syöksymällä Norjan vuonoihin tai skorpionin tahaton itsensä myrkyttäminen eivät täytä kriteereitä. (Durkheim 1985, 19.)

Itsemurha liittyy yleisemmällä tasolla itsetuhokäyttäytymiseen: se voi johtaa tai olla johtamatta kuolemaan. Itsemurha on yksilön tarkoituksellisen toiminnan tulos. Suomessa oikeuslääkäri määrittää itsemurhaksi jokaisen kuoleman, jonka yksilö on itse aiheuttanut ja tiennyt johtavan kuolemaan. (Lönnqvist ym. 2007, 341.)

Jopa niin sanottu luonnollinen kuolemammekin on itsemurhaa:

Kuolema on väistämätöntä biologiamme vuoksi. Koska ihminen lisääntyy seksin välityksellä, meidät rakentava somaattinen solumassa sisältää ylimääräistä dna:ta, jota

voimme välittää eteenpäin seuraaville sukupolville. Kun lisääntyminen on tapahtunut, tulee ylimääräisistä somaattisista soluista ”turhia” ja automaattinen itsetuho hoitaa poistamisen vanhentamalla ja lopulta tappamalla solut – eli itsensä – eli meidät. Solut tekevät itsemurhan. Se on luonnon tarkoitus.(Clark 1998, 133- 134.)

Ohjelmoitu solukuolema on itsemurha. Se on ensiarvoisen tärkeä jo elämän alkumetreillä, kohdussa. Muun muassa ihmisen raajaan kasvaa käsi räpylästä solujen ohjatun itsetuhon kautta. Itsemurha on siis evoluution luoma pakko. Se kulkee kohdusta hautaan. Sitä ei pysty perumaan. Syyt tulevat solun sisältä ja vaihtelevat tilanteen mukaan. (ibid, 29-35.)

Itsemurha on arvoilla ladattu käsite.

Itsemurha on ollut ja osin yhä on tabu (mm. Acté ym. 1989, 227). Siihen liitetään paljon negatiivisia konnotaatioita. Vielä viime vuosituhanella itsemurha on ollut rikos sekä yhteiskuntaa että Jumalaa kohtaan. Joissain kulttuureissa itsemurhaajan omaisuus takavarikoitiin, ja Suomessakaan ruumista ei saanut haudata kristillisin menoin kirkkomaahan. (Sihvo 1989, 140.)

Meidän kulttuurimme on länsimaisen filosofian ja luterilaisen kristillisyyden hedelmä. Tunnustimmepa sitä tai emme, tuhansia vuosia sitten Lähi-Idässä kirjoitetulla Raamatulla on yhä merkityksensä ajattelussamme, sen arvoissa ja normeissa.

Raamattu ei varsinaisesti kiellä itsemurhaa.

Muutoinkin sitä käsitellään vähäisesti. Kuuluisin raamatullinen itsemurha lienee Jeesuksen kavaltaneen Juudaksen hirttäytyminen (Mat.27:5). Apostolin teoissa hänen mainitaan heittäytyneen alas korkealta paikalta (Apt. 1:18). Paavali toteaa, ettei ihmisen elämä eikä kuolema ole hänen omissa käsissään, vaan Jumalan (Room. 14:7-8). Tuomarien kirjan kuvaamaa Simsonin itsemurhaa ylistetään heroistiseksi: surmaahan hän samalla vihollisensa (16:28-31). Uusi Testamentti nimeääkin Simsonin uskon sankariksi (Heb. 11:32-34) – vaikka tämä teki itsemurhan. Toisaalta kristittyjen marttyyrius eli uskonsa puolesta kuoleminen on Raamatun mukaan tavoiteltavaa. Ero itsemurhan ja marttyyrikuoleman välillä on hiuksenhieno.

Itsemurhakielteisyys lähtee Antiikin Kreikasta: sekä Platon että Aristoteles tuomitsevat itsemurhan. Kristinuskon saavutettua valtionuskon aseman kirkon ei tarvinnut enää

joutua vainotuksi: marttyyrius hävisi ja yhteiskunnan vaikutteet oli otettava entistä tarkemmin huomioon. Kirkkoisä Augustinus (k. 430) laajensi viidettä käskyä – ”Älä tapa” - koskemaan myös itsensä surmaamista.

Tästä alkoi aina 1800-luvun puoliväliin jatkunut itsemurhaajien ”vaino”. (Sihvo 1989, 148-150.)

Valistuksen ajan ansiosta suhtautuminen itsemurhaan lieveni, ja itsemurhat lisääntyivät (ibid).

2.2.1. Suomen itsemurhatilastoista

Suomen itsemurhatilastot ovat kattavat ja niiden historia on pitkä. Aikaisimmat maininnat virallisissa kuolinlukuissa ovat 1700-luvulta. Tilastoa ylläpitivät papit kirkonkirjojen muodossa. (mm. Achté ym. 1989, 163, Järventie 1993, 29.)

Suomalaisia tilastoja pidetään ylipäänsä tarkkoina, mutta silti itsemurhatilastojen virhemarginaaliksi lasketaan 10 % alaspäin (mm. Lönnqvist ym. 2007, 341).

Ensimmäinen väitöskirja itsemurhista Suomessa kirjoitettiin jo vuonna 1864. Lääketieteen tohtori A. Th. Saelanin tutkimus kattoi vuosina 1851-1860 itsemurhaan kuolleet. Itsemurhien syiksi Saelan luettelee mielenhäiriön, synkkämielisyyden, irstauden, juoppohulluuden, kuumehourailun, päihtymistilan, taloudellisen ahdingon, sairauden kivun, uskonnollisen mietiskelyn ja rangaistuksen pelon, mutta suurin osa itsemurhista jäi ilman tunnettua syytä. Hän jakoi syyt kahteen ryhmään: tilapäiseen epäonnistumiseen ja ”monomaniaan” eli mielenhäiriöön. (Saelan ref. Achté ym. 1989, 164-165.)

Tekstissään Saelan paheksuu ja moralisoi itsemurhia. Hänellä on ”lääke” itsemurhien ehkäisyyn: kasvatuksen fyysistä puolta on parannettava. Mens sana in corpore sano.

(ibid, 171.)

Suomalaisten itsemurhakuolleisuus on kuitenkin ollut jatkuvassa nousussa aina 1990-luvulle asti. Kansainvälisesti Suomi sijoittuu Venäjän ja Baltian jälkeen, mutta muun Länsi-Euroopan edelle. Miehet tekevät neljä kertaa enemmän itsemurhia kuin naiset. Omaleimaista suomalaiselle itsemurhalle on, että se on suurin kuolinsyy 20-34 -

vuotiaiden miesten keskuudessa. Muualla suuntaus on vanhuksissa: ikäryhmistä kaikkein suurin. (Lönnqvist ym. 2007, 342.)

Itsemurhaluvut ovat osoittaneet huomattavaa laskua viime aikoina: laskua 37 % 1990-vuoden huippulukemista vuoteen 2005. Vuonna 2005 tehtiin 994 itsemurhaa: 724 miestä ja 270 naista. (ibid, 343.) Parantuneesta suuntauksesta huolimatta 20 viime vuoden aikana on tehty yli 25 000 itsemurhaa ja noin 300 000 itsemurhayritystä. (Heiskanen 2007, 15.)

2.2.2. Itsemurhatutkimuksista

Vaikka itsemurhia on tehty kautta vuosisatojen, ja niistä on kirjoitettu enemmän tai vähemmän filosofisesti, varsinaisten itsemurhatutkimusten voidaan katsoa alkaneen vasta 1800-luvun lopulla sosiologi Emile Durkheimista.

Hän kokosi tilastoja Ranskan itsemurhista, niiden syistä ja vertailukohteista muiden maiden lukuihin. Hänelle ihminen oli homo duplex, dualistinen olento, jolla oli yksilöllinen ja kollektiivinen puoli. Yksilöllinen kuvasi hallitsematonta tunteiden ja halujen vaarallista ja vahingollista puolta; kollektiivinen kaikkea hyvää ja ylevää, jota yhteiskunta yhteisin normein ja ihantein edusti. (Durkheim 1985, Järventie 1993, Aché 1989 ym.)

Samoihin aikoihin Durkheimin kanssa psykoanalyysi tarttui ihmismielen monimutkaisiin syövereihin omilla vallankumouksellisilla teorioillaan.

Sigmund Freudin ajatukset ihmismielen jakautumisesta tiedostettuun - minä - ja tiedostomattomaan - se- sekä niitä valvovaan yliminään vaikutti hänen käsityksiinsä itsemurhastakin. Lisäksi Freud loi teorian ihmisen elämään vaikuttavista keskeisistä vieteistä, eroksesta ja thanatoksesta, jotka vastakkaisina voimina toimivat kaikissa ihmisissä.

Eros sisälsi ihmisen halut ja vietit – elämänhalun; thanatos edusti aggressiota – väkivaltaisuutta ja kuolemanviettiä. (Freud ref. Järventie 1993, Aché 1989 ym.)

Yhdysvalloissa psykologiaa hallitsivat behavioristit.

Behavioristit yrittivät sijoittaa kaiken inhimillisen toiminnan kaavaan ärsyke-reaktio. Yksinkertainen kaavio sisälsi kuitenkin useita tekijöitä kuten behavioristien

itsemurhatutkimuksetkin osoittavat. Itsemurhatutkimuksetkin alistettiin ajatukselle, että on olemassa ympäristötekijä, joka altistaa itsemurhille.

Talcot Parsons ”risteytti” Durkheimin, Freudin ja behaviorismin teorioita. Hän tulkitsi ja muokkasi omavaltaisesti kummankin ”suuren nimen” käsitteitä ja teorioita behavioristisiin tarkoituksiin.

(Parsons 1963 ref. Järventie 1993, 21.)

Behavioristit suorittivat lukuisia tutkimuksia eri yhteiskuntaryhmissä erilaisten ympäristötekijöiden vaikutuksen suhteen. Tutkittavina olivat niin rodulliset kuin uskonnollisetkin vaikutteet. Lopuksi muotoutui kaksi perusmallia: itsemurhaa yrittävä ja itsemurhan tekevä henkilö. Nämä erosivat toisistaan tarkoitukseltaan: ensinnä mainittu kaipasi vain huomiota ja apua; jälkimmäinen halusi kuolla. (ibid.)

2.2.3. Itsemurhateorioita

Durkheimin teorian lähtökohta on nelijakoinen.

On olemassa integraatio ja regulaatio ihmisen suhteessa yhteisöön, sen normeihin ja sääntöihin. Yhteiskunnassa ja ihmisen elämässä itsemurhat sijoittuvat niiden ääritiloihin: integraatiota tai regulaatiota on joko liian paljon tai liian vähän.

Altruistinen itsemurha tehdään yhteisön edestä: uhraudutaan, pelastetaan muut, palautetaan maine, totellaan normeja. Tällöin yhteisön/yhteiskunnan integraatio on liian tiivis. Ei ole varsinaisesti olemassa yksilöä; on vain yhteisö

Egoistinen itsemurha kuvaa integraatiotason toista päätä. Tällöin ihminen on vain oman itsensä varassa, eikä yhteisöstä ole apua. Koska ihminen on sosiaalinen eläin ja yhteisöllisyys on hänen elämänsä perimmäinen tarkoituksensa, hän ei löydä perusteita olemassaololleen. Näin ollen hän tappaa itsensä.

Fatalistinen itsemurha johtuu liiasta regulaatiosta. Tiukat normit ja säännöt vievät ilon vieteistäkin. Ihminen ei kestä elintilaansa ja itsemääräämistään alati supistavaa yhteisöä. Häneltä puuttuu valinnan vapaus.

Anominen itsemurha on taas regulaation löyhässä päässä. Ihminen on menettänyt ympäristönsä ja yhteisönsä normit, eikä hän kykene niitä itse tuottamaan. Hänellä on liikaa yllykkeitä ja intohimoja, joiden kesken hän ei osaa valita.

(Durkheim 1985, 31-45 ja Järventie 1993, 9-10.)

Sigmund Freudin itsetuhokirjoitukset ajoittuvat pääosiltaan 1. Maailmansodan aikoihin. Samoihin aikoihin hän myös täsmentelee omia teoreemojaan ihmisen persoonallisuusrakenteista sekä tarkastelee ihmisen ja yhteiskunnan suhteita. (Freud 1914 ref. Järventie, 11.)

”Negatiiviset” tunteet perustuvat ahdistukseen. Freud puhuu ns. syntymäahdistuksesta, johon sisältyy kuolemanvaaran ja tuhoutumisen uhkan kokemus – annihilaatioahdistus. (ibid, 16.)

Ahdistus joko purkautuu tai se muuttuu erilaisiksi neurooseiksi. Narsistinen neuroosi voi johtaa masennukseen ja lopulta itsemurhaan. (ibid, 17.)

Itsemurha on minän murha.

Freudin mukaan itsemurha on minään kohdistuvaa aggressiota, joka kanavoituu murhana. Kuolemanvietti on libidoa vahvempi. Sen energian suunta on kohti ”luonnonmukaista alkutilaa, epäorgaanista elottomuutta”.(Menninger 1938 ref. Järventie 1993, 18.)

Behaviorismi korostaa voimakkaasti ympäristön vaikutusta.

Behavioristien laajan empiirisen tutkimuksen taustalla vaikutti normatiivinen dualismi.

Se koostui normaalista ja epänormaalista:

Normaali:

- yleinen
- tasapaino
- kehittynyt
- sopeutunut
- järjestys
- terve
- turvallinen

Epänormaali:

- harvinainen
- ristiriita
- kehittymätön
- sopeutumaton
- epäjärjestys
- sairas
- turvaton

- moraalinen
- hyvä
- oikea
- moraaliton
- huono
- väärä
- itsemurhat
- alkoholismi
- rikollisuus
- mielenterveyshäiriöt
- seksuaalinen poikkeavuus

(Järventie 1993, 20.)

Näin ollen itsemurhat näyttäytyivät amerikkalaisessa yhteiskunnassa vääränä, norminvastaisena toimintana.

Behavioristit kärjistikivät itsemurhat amerikkalaisen yhteiskunnan itsemurhatilastojen valossa seuraavasti:

Itsemurhaaja on valkoinen, iäkäs mies, jolla on huono taloudellinen tilanne, alkoholi- tai huumeongelma sekä itsemurhia sukuhistoriassa.

Värillinen nuori nainen taas on taipuvainen yrittämään itsemurhaa tarkoituksenaan herättää huomiota ja saada apua. (Boeckelheiden 1978 ref. Järventie 1993, 25.)

Mallinnoksen uskottiin auttavan tunnistamaan mahdolliset itsemurhaajat, jolloin heitä voitaisiin auttaa, mutta tähänastiset tutkimukset ovat epäonnistuneet. Järventie epäileekin, ettei itsemurhia ole mahdollista ennalta ennustaa. (Järventie 1993, 25.)

2.2.4. Itsemurhariski

Ei ole yhtä ainoaa selitystä itsemurhalle. Jokainen itsemurha on oma ainutlaatuinen prosessinsa, joten prosessihistoriakin on kaikilla erilainen. Se muodostuu altistavista, suojaavista ja laukaisevista tekijöistä, itsemurhavälineiden saatavuudesta, väliintulomahdollisuuksista etc. (Lönnqvist ym. 2007, 344.)

Voidaan luetella erilaisia riskitekijöitä kuten sosiaalisia, mielenterveydellisiä, itsemurhamallin luomia, itsemurhayrityksen tuomia, biologisia, fyysisen sairauden mukanaan tuomia.

Voidaan luetella erilaisia riskitekijöitä kuten sosiaalisia, mielenterveydellisiä, itsemurhamallin luomia, itsemurhayrityksen tuomia, biologisia, fyysisen sairauden mukanaan tuomia.

Psykiatria-teos kokoaa itsemurhasta ja sen riskeistä pitkän ja perusteellisen luettelon, jossa on yritetty huomioida muutakin kuin yksioikoinen syy-seuraus -aspekti. Riskitekijät eivät yksin ja sellaisenaan johda itsemurhaan tai edes sen yrittämiseen, vaan erilaiset altistavat ja suojaavat tekijät vaikuttavat siihen, johtavatko riskit itsemurhan laukaisevien tekijöiden kanssa itsemurhapyrkimykseen. (Lönqvist ym. 2007, 344-349) Itsemurhapyrkimys voi puolestaan johtaa itsemurhayritykseen, jonka todennäköisyys ja vakavuus riippuvat itsemurhamenetelmän saatavuudesta, sen vaarallisuudesta ja yrityksen somaattisista seurauksista.

Ulkoiset olosuhteet kuten avunsaanti, oma käytös ja avunhaku, hoitotoimien tehokkuus ja somaattiset seuraukset kuten komplikaatiot vaikuttavat oleellisesti, jääkö itsemurhaa yrittänyt henkilö eloon vai ei.

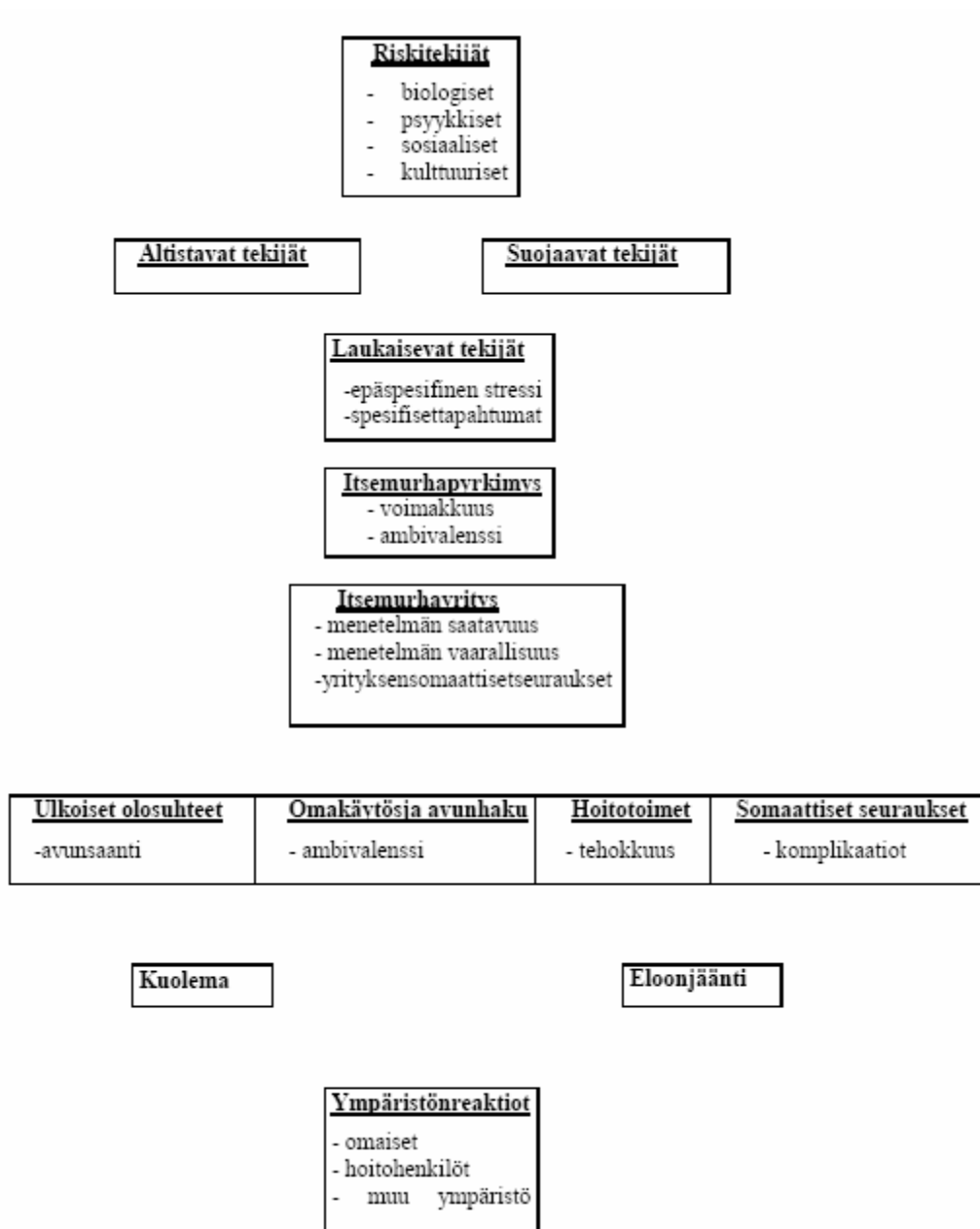
Tämän jälkeen tulevat vielä ympäristön reaktiot: miten omaiset reagoivat. Syyllistävätkö tekijän vai itsensä? Miten hoitohenkilökunta suhtautuu? Entä muu ympäristö? Muutokset eri tekijöissä voivat johtaa erilaisiin lopputuloksiin. Itsemurhayrityksestä toipuvalle on ympäristön reaktioilla suuri merkitys: riittämätön tuki tai sen puute voi johtaa vain uuteen yritykseen - ja kenties "onnistumiseen". Toisaalta onnistunut tuki ja terapia voivat lopettaa ajatuksetkin itsemurhasta.

Suuri ja vaikeaselkoinen kaavio osoittaa kuitenkin, että kyse on monimutkaisesta prosessista, johon mahtuu monta epävarmuustekijää sekä "onnellista tai onnetonta" tekijää. Sattuman osuutta ja vaikutusta taas on mahdoton ennustaa.

Lisäksi on mahdoton ilman tarkempaa ja pitkäaikaista tarkastelua todeta, onko itsemurha tai sen yrittämisestä selviäminen hyvä tai huono asia.

Seuraavan sivun kaavio luo teoreettisen mallin itsemurhakäyttäytymisestä. Eettisiin kysymyksiin kaavio ei kykene vastaamaan.

Kaavio Psykiatria-teoksesta (Lönqvist ym. 2007, 343):

2.2.5. Järventien teoreema

Irmeli Järventie vaikutti osaltaan aihevalintaani Tampereen yliopiston kansanterveystieteen laitoksella. Hänen sosiaalipsykologinen taustansa yhdistettynä laitoksen omaleimaiseen ilmapiiriin sekä ansiokas tutkimustyö itsemurhien parissa johtivat merkittäviin tuloksiin.

Järventie on käynyt kattavasti läpi kaikki edellä luetellut teoriat eikä ole tyytynyt niiden yksioikoisiin selityksiin. Hän kritisoi mallien liian yksinkertaistavaa otetta ja suoria lainalaisuuksia: mm. durkheimiläisen ajatuksen mukaista ihmisen ja yhteiskunnan välitöntä vaikutussuhdetta. (Järventie 1993, 27.)

Freudin ajatus kausaalisesta determinismistä puolestaan ei sekään kelpaa Järventien mielestä, mutta hän hyväksyy kiintoisaksi sovellukseksi freudilaisen teorian psyykeestä, kun kyse on tutkijasta ja tämän toiminnasta tutkimuksessa (ibid).

Behavioristeja Järventie kiittää empiirisistä tutkimuksista. Tutkimus itsemurhien yleisyydestä erilaisissa väestöryhmissä ja ympäristöissä avasi uusia näkökulmia, mutta tulokset eivät tukeneet teorioita – pikemminkin päinvastoin. (ibid, 28.)

Järventietä häiritsi, että aiempia teorioita ja tutkimuksia itsemurhista yhdisti tapa määritellä itsemurha teoksi. Määritelmät koostuivat tavoitteesta, teosta ja kohteesta eli kuolemasta, itsemurhatavasta ja itsestä. (ibid, 186.)

Järventien ajatus on, että itsemurha on prosessi, jossa itsemurhaajan mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä supistuu olemattomiin ja jäljelle jää vain yksi pakotie: kuolema. Ihmisen kaksi välttämättömyyttä ovat sosiaalinen ja psykologinen happi: yhteisöllinen osallisuus ja subjektiivinen toiminta. Näin ollen prosessia voi kuvata tilalla, jossa happi kuluu loppuun. Tästäkin on selviydyttävä: ja ainut keino selviytyä on selviytyä hengiltä. (ibid.)

Prosessissa ei tapahdu vain yhtä kuolemaa – vaan useita. Nämä kuolemat ovat suhteiden kuolemisia jokaisen itsemurhaajan omassa ihminen-maailma –suhteessa.

Järventie vastaa myös omaan kysymykseensä, mikseivät kaikki ”loukkuun jääneet” tee itsemurhaa, labyrinttiventauksella:

"Elämä on kuin labyrintti, joka on täynnä seiniä, käytäviä ja risteyksiä, joissa on tavalla tai toisella tehtävä päätös, mihin suuntaan jatkaa. Suunnan valinnassa on monta

valintatapaa arpomisesta, muiden seuraamiseen tai paikoilleen jäämiseen. Matkattuaan useat kulkijat havainnoivat, mistä ovat tulossa ja minne ovat menossa, ja osaavat suunnata askeleensa mielekkäästi. Jotkut kuitenkin saapuvat umpikujiin tai risteyksiin, joissa eivät osakaan toimia. Jos kokeillut strategiat eivät päde ja loppuelämä loukossa ei sovi vaihtoehdoksi, voi aina lopettaa elämänsä etuajassa."

(ibid 190.)

Järventie katsoo itsemurhaprosessin koostuvan erilaisista episodeista. Kaikissa on oma logiikkansa ja järkensä. (ibid, 198.)

Hän löytää prosessissa neljä vaihetta:

Ehjä ja kokonainen ihminen-maailma –suhde:

Ihmisen toiminta on maailma-painotteinen. Jos ihminen menettää jotain persoonallisesti tärkeää – parisuhde, työ, perhe, harrastus, omaisuus, hän hankkii sen takaisin tai kompensoi sen. Apua haetaan mm. sosiaali- tai terveydenhuollosta. Ongelma ratkeaa tai prosessi jatkuu seuraavaan vaiheeseen.

Ihminen-maailma –suhde murtuu: Sosiaalinen maailma ja sen happi jätetään, kun ihminen

eristää itsensä maailmasta. Ahdistuksen syytä ja vikaa etsitään omasta itsestään. Hoitosuhde ja terapia pätkivät. Lähisuhde voi vielä pelastaa. Muutoin seurauksena on kolmas vaihe.

Subjektiviteetista luopuminen: psykologinen happikin kielletään. itse ei enää toimita, vaan odotetaan ihmettä: ulkopuolista voimaa, joka pelastaa / muuttaa kaiken. Jos näin ei käy:

Odottaminen, mielen tyhjeneminen ja angsti. Mielen näyttämölle ilmestyy itsetuho, joka täyttää koko näyttämön. Elämää ei haluta jatkaa, se on lopetettava.

(ibid, 198-199.)

Järventien vaiheteoria on vakuuttava.

Se selittää hyvin aiempaa vertausta labyrinthista: omat ratkaisut eivät riitä, muut eivät ehdi / löydä apuun, näinkään ei voi jatkaa, joten parasta on kuolla pois.

”Unelma vanhenemisen ja kuoleman

nujertamisesta elää sitkeästi”

- Jorma Palo –

2.3. Vanhuus

Ihmisen elämä on kuin kaari.

Sen ääripäissä ovat syntymä ja kuolema. Täydellisessä muodossaan ihmisen kehitys kulkee vauvasta vanhukseen. Ihmisen lajityypillinen elinikä on noin 85 vuotta. amerikkalaisten tilastojen mukaan 65 vuotta täyttäneiden jäljellä oleva ikä on pysynyt samana pitkään: miehet elävät 14,7 ja naiset 18,6 vuotta. Soluissamme on jonkinlainen ajastin, joka määrää elinikäamme. (Palo 1992, 157.)

Milloin vanhuus alkaa?

Eri lähteet määrittelevät vanhuuden alkamisen eri tavoin, mutta yleisesti voidaan olla yksimielisiä, että erinäisiä vanhuuden merkkejä alkaa ilmentyä viimeistään 65. ikävuoden jälkeen. Ikäraja on myös kansainvälinen käytäntö (Ruikka 1982, 5). Toisaalta Suomessa eläkeikä on totutusti ollut 65 vuotta, mikä sekini toimii ikäjakajana (Hervonen & Pohjolainen 1983, 142). Lisäksi vanhuuseläke meillä maksetaan 65 vuotta täyttäneille (Ruikka 1982, 6).

Yhteiskunnassa kaikkialla on merkkejä, että vanhuuden rajaa siirretään yhä kauemmas: lähemmäs elinikäennusteen loppua. Ihmiset vanhenevat, mutta vanhus on vanhus vasta juuri ennen kuolemistaan vanhuuteen. Kyse on kulttuuri-ilmapiiirin muutoksesta. Vanhuus on "pahaa", ja sitä pitää karttaa. (Airaksinen 2002, 17.) Vanhuushan on viimeinen ikä ja päättyy aina kuolemaan (ibid, 42).

Eri ikäpolvet näkevät vanhuuden eri tavoin.

Yli 60-vuotiaiden suomalaisten näkemykset vuodelta 1998 valaisevat hieman eroa:

- vanhuksia ovat vasta yli 80-vuotiaat
- suurimmat ongelmat ovat sairaudet ja huono toimintakyky
- yksinäisyys vaivaa erityisesti yksin asuvia yli 80-vuotiaita
- 2/3 katsoo, että yhteiskunnassa esiintyy ikäsyryntää

(Tilvis ym. 2001, 29.)

Marja Tikka listaa Jyväskylän Ikivihreät-projektin osallistujien (68-88 -vuotiaita) mielipiteet, milloin vanhuus alkaa:

- 10 % sanoi 65-vuotiaana
- 18 % sanoi 70-vuotiaana
- 10 % näki vanhuuden alkavan vasta 80-vuotiaana.

(Tikka 1994, 81.)

Olen oman tutkimukseni kehyskertomuksissa ottanut huomioon sekä yleisen vanhuusikärajan 65 vuotta että suomalaisen miehen ja naisen keskimääräiset eliniät (72 ja 80 vuotta).

Vanhukset ovat tulevaisuutta. Vanhusväestön osuus kasvaa sekä määrällisesti että prosentuaalisesti. Syitä tähän on pidentynyt elämänskaari ja syntyvyyden lasku. Erityisesti yli 85-vuotiaiden osuus on nopeassa kasvussa. Viidessäkymmenessä vuodessa tämä ikäluokka on kuusinkertaistunut ja yli 100-vuotiaiden osuus on kymmenkertaistunut. (Ruikka 1982, 14.)

Vanhuutta tutkii gerontologia.

Kreikaksi vanhus on geron. Logia tulee kreikan sanasta logos – oppi. (Hervonen & Pohjolainen 1983, 17 ja Ruikka 1982, 5.) Tieteenala tutkii niin ihmisten kuin muidenkin vanhenevien olioiden tai ilmiöiden vanhenemistapahtumia (Ruikka 1982, 5).

Antti Hervonen määrittelee gerontologian tieteeksi, ”joka pyrkii selvittämään vanhenemisen syitä ja mekanismeja sekä etsimään keinoja ennenaikaisen vanhenemisen ja siihen liittyvän sairastavuuden ehkäisemiseksi.” Tähän kuuluu erinäisiä osia biologiasta, fysiologiasta ja lääketieteestä sekä psykologista, sosiologista tutkimusta – joskus jopa taloustiedettä. (Hervonen & Pohjolainen 1983, 17.)

Geriatrria puolestaan on gerontologian osa ja kattaa vanhusten lääkärin- ja sairaanhoidon. Iatrios on kreikkaa ja tarkoittaa lääkäriä. (Ruikka 1982, 5.)

Vanhuuteen on kautta aikain liitetty erilaisia määreitä: vanhuus ja viisaus, vanhuus ja raihnaisuus. Tai sitä on kuvattu lausahduksilla: vanhuus ei tule yksin. Joskus vanhuutta on nimitetty kultaiseksi iäksi. Useimmiten kuitenkin sävyt ja sanat ovat negatiivisia. Vanhuus on nähty epätoivottavana. Vanhuuden jälkeistä aikaakaan ei ole, kuolema on vanhuuden jatke, mutta se ei ole ikä tai elämänvaihe. Kukaan ei muistele vanhuuttaan (Airaksinen 2002, 11).

Ajanlaskumme alussa roomalainen kirjailija, valtiomies ja filosofi Marcus Tullius

Cicero kirjoitti ystävälleen, että on neljä syytä vanhuuden negatiiviseen maineeseen: toiminnasta luopuminen, ruumiin heikkeneminen, aistinautintojen katoaminen ja kuoleman lähentyminen (Cicero, 10). Cicero puolustaa vanhuutta ja löytää ajasta vain myönteisiä piirteitä. Yksi kerrallaan hän kumoaa negatiiviset väittämät ja todistaa mielentilan merkitystä: ”Tieteet ja hyveiden vaaliminen ovat sopivimpia aseita vanhuuteen” (ibid, 7).

Huomattavaa on, että Cicero alter egonsa Caton suulla pitää itsemurhaa paheksuttavana, jos se tapahtuu ilman syytä (ibid, 38).

Vanhuuden onnellisuutta puolustaa kirjassaan myös Timo Airaksinen (2002): vanhuksen voi rinnastaa lapseen siinä mielessä, että hänellä on vain oikeuksia – ei velvollisuuksia. Eläkeikä vapauttaa ihmisen työn ikeestä, mutta itsemääräämisoikeus säilyy. (Airaksinen 2002, 189.)

2.3.1. Vanhuus ja raihnaisuus

Gerontologian ja etenkin geriatrian teokset maalaavat eteemme kuvan katastrofaalisesta vanhuudesta: vaivat, kulumat ja sairaudet kasautuvat vanhuuteen ja seuraavat kuolemaan asti. Pahimmassa tapauksessa lähtee vielä järkikin.

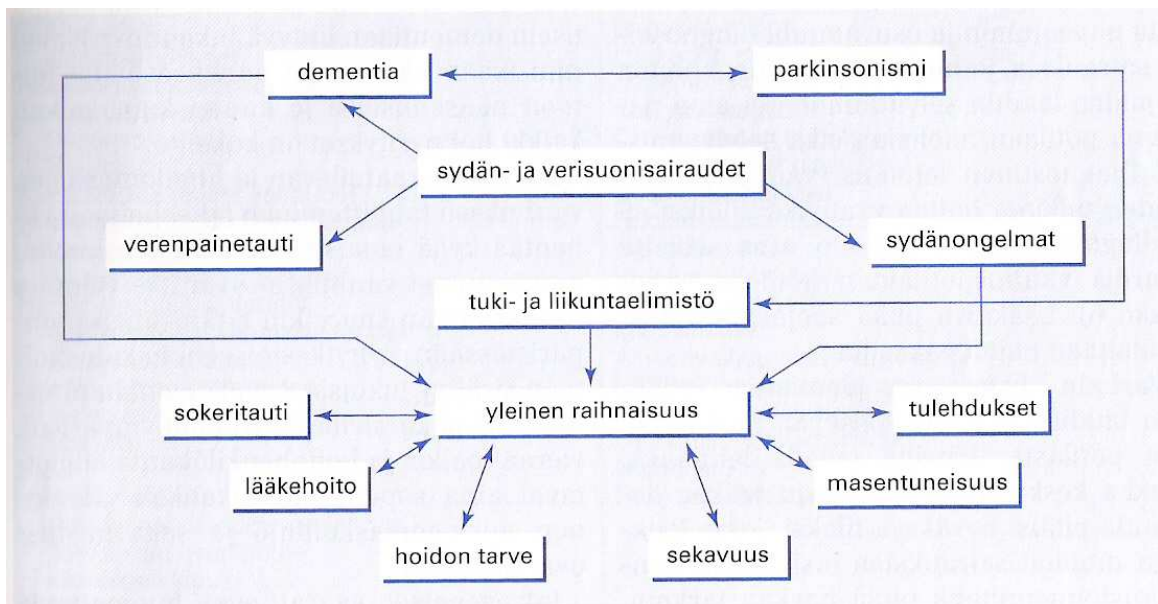
Vanhenemisen fysiologisia perusteita ei tarkasti tiedetä. Geriatria-teos vuodelta 2001 esittelee ainakin 16 vallalla olevaa enemmän tai vähemmän kokonaisvaltaista teoriaa vanhenemisestä: on proteiinien denaturaatiota, glukoositeoriaa, somaattista mutaatiota, telomeerin lyhenemistä, kertakäyttösoomaa ynnä apoptoosia (Tilvis ym. 2001, 16-22).

Keskushermoston ja lihasten solut eivät kasvun pysähdyttyä enää lisäännä. Nämä solut vanhenevat ns. primaaristi. Tuhoutunut solukko ei korvaudu uudella, vaan paikalle voi kasvaa sidekudosta. (Ruikka 1982, 26.)

Usein uusiutuvat solut eivät näytä vanhenevan, mutta niiden ympärillä tapahtuu muutoksia (ibid). Solujen määrä vähenee, solujen kokoerot vaihtelevat, rasva korvaa veden (ibid, 27-31).

Sairaudet, fysiologiset muutokset huonompaan ja muistin huonontuminen vaikeuttavat vanhusten omatoimista elämää. Puhutaankin vanhusten raihnaisuusasteesta, joka ei ole sidoksissa pelkästään korkeaan ikään.

Raihnautumisen tärkeimpiä syitä ovat (Tilvis ym. 2001 , 39):

Kuva 4 ■ Geriatrien potilaiden tärkeimmät raihnautumisen syyt.

Raihnautumisaste on tärkeämpi vaikuttaja vanhuksen elämään kuin yksittäinen, vakavakin sairaus (ibid).

Toimintakyvyn heikkeneminen ei tapahdu suinkaan yhtäkkiä. Fysiologinen rappeutuminen on alkanut jo kasvukauden päätyttyä. Ihmiset vanhenevat yksilöllisesti, joten ikävuosien määrä ei merkitse kaikille samanlaisia vaivoja ja ongelmia. Oma merkityksensä on harjoituksilla ja ns. terveillä elämäntavoilla, jotka saattavat vanhoilla päivilläkin parantaa suorituskykyä. (Hervonen & Pohjolainen 1983, 113.)

Fyysisen vanhenemisen lisäksi tapahtuu psyykkistä vanhenemistä. Osin syynä ovat biologiset muutokset. (ibid, 119.) Muisti pettää, puhe sammaltaa, kuulo heikkenee. Puhutaan seniileistä höppänoistä, joita kaikista meistä joskus tulee. Tämä on myytti, joka pilaa vanhuskuvaa. (Hervonen & Lääperi, 2001, 31.) Kaikilla on oma ”tyylinsä” vanhentua. Tämä yksilöllinen vanheneminen ei välttämättä liity sairauksiin ja ulkoisiin tekijöihin. Yksilöllisiin vanhenemisilmiöihin voidaan vaikuttaa hidastavasti – myös

hermo- ja aivosolujen rappeutumisen osalta. (ibid, 32.)

Mitä sitten voi tehdä ? Liikunnan, terveellisen ruokavalion, mielekkään harrastamisen, tasapainoisen ja rakastavan parisuhteen lisäksi on muitakin rapistumista hidastavia asioita ja tekijöitä: erilaiset lisäravinteet, hormonit sekä kehon varaosat ovat nykypäivää. Geenitutkimukselta - varsinkin kantasolututkimukselta - on lupa odottaa tulevaisuudessa paljon. Silti olen skeptinen varsinaisen "nuoruuden lähteen" löytymisestä.

Yhtä kaikki: keho ja mieli rapistuvat aikaa myöten – hitaammin tai nopeammin, mutta takuuvarmasti. Hervonen nimittää ongelmaa ”itku pitkästä iästä” (ibid, 36).

2.3.2. Vanhuuden psykologiaa

Filosofi Timo Airaksinen luotaa uusia näkökulmia vanhuuteen kirjassaan Vanhuuden ylistys (2002). Hän tarkastelee esineen, eläimen ja ihmisen vanhenemisen eroja ja yhtäläisyyksiä. Tavara vanhenee ja kuluu. Se rikkoutuu tai käy tarpeettomaksi. Vanha tavara vaihdetaan uuteen, kunnostetaan tai museoidaan. (Airaksinen 2002, 23-25.)

Eläimen vanhenemiseen liitetään inhimillisiä ominaisuuksia, vaikka luonnossa harva eläin ehtii "vanhuuteensa"(mm. ibid, 37; Hervonen ym. 1998, 46). Siksi ihmisen on pidettävä kotieläimiä ja lemmikkejä: taatakseen niille vanhuuden ja luonnollisen kuoleman (Airaksinen 2002, 38). Inhimillistämällä eläimen elämän, eritoten sen vanhuuden ja kuoleman, ihminen yrittää saada oman elämänsä hallintaan. Hoitamalla lemmikkinsä vanhuuden vaivoista kunnialla haudan lepoon ihminen luo illuusion omasta kohtalostaan. (ibid, 38-40.)

Vaikka ihmisen vanhuus eroaa tavaran tai eläimenkin vanhenemisestä, toimivat tietyt samat lainalaisuudet ihmiselämässäänkin. Moderni maailma ei kaipaa vanhuksia: nuoremmat korvaavat vanhenevat edeltäjänsä. (ibid, 116.)

Mutta ei vanhuuden tarvitse olla kurjuutta, elämättömyyttä tai kuoleman odottelua. Eikä vanhuuden tarvitse olla vanhuuden kieltämistä, keinotekoista paluuta nuoruuteen tai loputonta rajojensa kokeilua. Vanhuus voi olla seesteistä elämää ladattuna oikeuksilla, mutta vapaana velvollisuuksista. (ibid, 191.)

Vanhuuteen sopeutumisella on suuri merkitys: positiivisuus korvaa monet puutteet ja

vaivat.

Länsimaissa pidetään ihanteena "kypsää ja myönteistä" suhtautumistapaa. Tällaiset henkilöt ovat optimistisia realisteja, jotka kokevat onnistuneensa elämässään. "Riippuvainen" ihminen alistuu passiivisesti toisten autettavaksi, mitä taas "puolustusvalmis" ihminen eniten vanhuudessa pelkää, ja hän haluaakin pysyä mahdollisimman toimeliaana säilyttääkseen entiset rutiininsa. Edellä mainitut tyypit sopeutuvat melko hyvin vanhuuteen, kun taas "vihamieliset" aggressiivisina ja vaivojaan valittavina sekä "itseään vihaavat" pärjäävät huonommin vanhuudessaan. (Hervonen ym. 1998, 116-117.)

Väitetäänkin, että mennyt elämä määrää vanhuuden laadun: katkera elämä johtaa synkkään ja masentavaan vanhuuteen ja päin vastoin (ibid, 118-119). Vanhuuteen sopeutuminen edellyttää eletyn elämän hyväksymistä (ibid, 121).

**" Äärimmäisessä köyhyydessä ei vanhuus voi olla
helppoa viisaallekaan, houkkiolle se ei voi olla muuta
kuin raskasta edes suurimmassa yltäkylläisyydessä."**

- Cicero -

2.3.3. Sosiaalinen vanhuus

Vanhenemista voidaan tutkia biologisena, psyykkisenä ja sosiaalisena ilmiönä. Biologinen vanheneminen liittyy ihmisen kehossa tapahtuviin biologisiin muutosprosesseihin, psyykinen vanheneminen käsittelee mielessä ja psyykkisessä toiminnassa tapahtuvia muutoksia, ja sosiaalinen vanhenemien "viittaa puolestaan ihmiseen sosiaalisena oliona, toisin sanoen yhteiskunnan jäsenenä jossakin tietyssä ympäristössä ja kulttuurissa tietynä historiallisena ajankohtana". (Jyrkämä 1995, 15.)

Sosiaalinen vanheneminen pitää sisällään niin biologisen kuin psyykkisenkin vanhenemisen, joten ensimmäisen ymmärtäminen ilman jälkimmäisiä on mahdotonta.

Sosiaalinen vanheneminen on ilmiö, johon vaikuttaa ja jota säätelevät tietyt yhteiskunnan kollektiiviseen tajuntaan sisältyvät institutionaaliset toimintatavat, arvot ja normit. Nämä tavat, arvot ja normit ihminen saa faktoina vanhetessaan. Ne omaksutaan ja otetaan käyttöön. (ibid, 34.)

Vanheneminen on perusteeltaan sosiaalista: yhteiskunta määrittelee normittamalla, ketä tai minkä ikäistä pidetään vanhana. Näin syntyvät vanhuuden kulttuuriset kuvat. Vaikutus ei ole kuitenkaan vain yksisuuntaista, koska myös ihmisen omat kokemukset ja elämäntavat muokkaavat näitä vanhuuden ilmenemismuotoja. (Tikka 1994, 81.)

Marja Tikka luettelee ihmiselle viisi ikää:

- kronologinen
- biologinen
- sosiaalinen
- persoonallinen
- subjektiivinen.

Sosiaalinen ikä on julkinen asia. Se on tarkan kulttuurikoodiston säätelemä. Käytännössä tämä ilmenee käytös- ja pukeutumiskooodeina: on osattava esiintyä ikäisenään. Käsitteet "hieno rouva", "hampaat - irvessä -nuori" ja "häpeämätön vanha letukka" ovat esimerkkejä, miten vallitsevaa kulttuurikoodistoa tulkitaan sosiaalisesti.

Sosiaalinen ikä ilmentää ihmisen suhdetta aikaansa. Samalla henkilöllä voi olla yhtäaikaa monta sosiaalista ikää, jotka voivat vastata (tai eivät vastaa) hänen kronologista ikäänsä. Henkilö voi olla iäkäsikin, mutta on nuori isänä tai isoäitinä.

Ajattelutavat, seurusteluetiketit ja vaatteet voivat helposti ilmaista, onko henkilö osannut lukea oikein aikansa kulttuurikoodistoa - ts. vastaako hänen ulkomuotonsa omaa sosiaalista ikäänsä. Esimerkiksi tietyt vaateparret on totuttu liittämään vanhuuteen kuten shaalit, villatakit ja -housut. Tyylin on oltava hillittyä. Vaatteet eivät saa olla räikeitä, poikkeavia eivätkä kovin paljastaviakaan, ellei varta vasten tahdo tulla leimatuksi. (ibid, 90.)

Vanhuutta on usein pidetty irtaantumisenä yhteiskunnasta, mutta kyse on usein sosiaalisten suhteiden uudelleenorganisoinnista, joka pintapuolisesti tarkasteltuna voidaan tulkita irtaantumiseksi. Roolit vaihtuvat, ja ne valikoituvat tietynikäisille varattujen roolien joukosta. Yhteiskunnan muuttuminen muuttaa myös rooleja, joihin vanheneva ihminen liitetään. (Jyrkämä 1995, 26.)

Vanheneminen nähdään usein sosiaalisena hiipumisena Vanhus ikään kuin jättäytyy yhteiskunnan ulkopuolelle. Sosiologia kuitenkin kiistää tällaiset väitteet ja lukee

kuolemankin omalla tavallaan sosiaalisesti säädellyksi. (ibid, 28.)

Ongelmaksi muodostuu nopea muutos.

Kun "ennen vanhaan" mikään ei oikein ihmiselämän aikana ehtinyt muuttumaan, on tilanne nykysukupolvilla aivan toinen. Sukupolvella kuvataan sellaista ihmisryhmää, joka jakaa samankaltaisen kulttuuritaustan ja jota yhdistävät samanlaiset elämäkokemukset. Ennen sukupolvi oli isästä poikaan, mutta nykyisin aika voi olla jopa niin lyhyt kuin 5 vuotta. Täten vanhempien ja lasten väliin voi mahtua useampia sukupolvia. (Roos 1988, 9.)

Näin ollen käsitykset vanhasta ja vanhanaikaisesta voivat muuttua varsin äkkiä.

Fiktio tarjoaa mielenkiintoisen katsantokannan vanhuuteen: Aldous Huxleyn Uusi uljas maailma ei varsinaisesti tunne koko vanhuutta. Ihminen elää säädetyt 60-vuotta. Koko elinaikansa "uusi, uljas ihminen" on kuin 17-vuotias - niin ruumiiltaan kuin mieleltäänkin. Kuusikymmentä vuotta täytettyään hän kuolee "pikakelatun" vanhuuden seurauksena nopeasti ja kivuttomasti: iho rypistyy ja keuhkot painuvat kasaan hetkessä. Kuolema ei herätä kenessäkään pelkoa tai inhoa, koska kaikki ovat jo pienestä totutettu kuolemaan ja sen "hyvyyteen". Ehdollistaminen tapahtuu tuomalla lapset katsomaan kuolevia ja tarjoamalla jäätelöä tapahtuman kunniaksi, jolloin pavlovilaisella periaatteella kuolema saa miellyttävän miellelyhtymän. (Huxley 1962.)

3. TUTKIMUSKYSYMYS

Tutkimuskysymykseni voi tiivistää seuraavasti: miksi vanhus tekee itsemurhan Pirkanmaalla opiskelevan suomalaisnuoren mielestä.

Kysymys vanhan ihmisen itsemurhasta askarruttaa.

Toisaalta syy kiinnostaa, koska vanhuus päättyy kuolemaan ilman itsemurhaakin; toisaalta syy kiinnostaa aivan henkilökohtaisista syistä.

Tutkimusongelman lähtökohtana oli kysymys, miksi vanhus tahtoo elää, vaikka hänen ruumiinsa tahtoo jo kuolla. Tämä puolestaan liittyy olennaisesti kysymykseen, mikä pitää ihmisen kiinni elämässä; mikä laukaisee itsemurhahalun.

Koska kaikkien kohtalona on kuolla, kiinnostuin tutkimaan itsemääräämisoikeutta kuoleman edessä.

Normaalikäytäntöhän on, että kuolema tulee ajallaan. Kuoleva ihminen on usein vastaan taisteleva yksilö, joka häviää lopulta sekä taistelun että koko sodan. Kuolema voittaa haluamallaan tavalla, eikä se ole useinkaan kivutonta tai kaunista katseltavaa: pelko ja kipu sekä kaikesta epävarmuudesta johtuva ahdistus piinaavat sekä kuolevaa että tapahtumaa seuraavia. Eutanasia sanatarkassa merkityksessään "hyvä kuolema" on tavoittelemisen arvoista.

Tendenssi näyttää kuitenkin olevan, että itse kuolema yritetään vain voittaa. Eikö elämän tee kuitenkin elämisen arvoiseksi juuri sen ainutlaatuisuus ?

Halusin tutkia, mistä syystä suomalaisnuoret voisivat tehdä itsemurhan vanhemmalla iällään. Tutkimusoletuksen oli, että toiminnan lamaannuttava parantumaton sairaus olisi syy tappaa itsensä.

4. AINEISTO, MENETELMÄ JA ANALYYSI

4.1. Aineisto

Tutkimusaineisto koostui 147 suomalaisen nuoren kirjoittamasta 293 tarinasta, joissa tarinan päähenkilö tappaa itsensä. Tutkimusmenetelmänä on käytetty muunneltua eläytymismenetelmää.

Ennen aineiston keruuta kirjoitin kaksi kehyskertomusta: 67-vuotias Pentti hirttää itsensä ja 69-vuotias Tyyne tappaa itsensä lääkkeillä. Tarinat olivat proosallisesti väritettyjä tarkoituksenaan herättää lukijassa erilaisia tunteita. (Liitteet 1 ja 2)

Tarinat sijoitettiin a 4 -arkin alareunaan ja sille tuli tutkittavan kirjoittajan alkuperäinen ikä kuin syy, miksi tarina päättyi itsemurhaan. Kumpikin tarina oli jaettu omalle sivulle: ensin Pentti; sitten Tyyne.

Kirjoittamani tarinan loppu oli tarkoituksella hieman teatraalinen: kuvailevan tekstin toivoin tarttuvan vastaajaankin, jolloin tuloksena olisi tarina - ei vain luetteloa syistä tai

tapahtumista. Vivahteikas tekstini toi mukanaan ongelmankin: osa vastaajista takertui pikkuseikkoihin ja näki kaikessa viitteitä henkilöihahmon menneisyyteen.

Kirjoittamani Pentin tarinan loppu alkoi:

Pentti oli 67-vuotisen elämänsä aikana solminut lukuisia solmuja, mutta tämän kanssa tuntui olevan vaikeuksia. Solmuista vedettiin johtopäätöksiä merimiehen ammattiin tai aikaisempiin ”elämän solmuihin”.

Lopulta hän onnistui muotoilemaan hinausköydestä oikeaoppisen hirttosolmun, jonka hän pujotti varovasti kaulaansa. Pentin perinteiseen konseptiin: hirttäytyminen on suomalaisen miehen juttu. Liian vaikea tai miehelle epätavallinen itsemurhatapa olisi saattanut vain saada vastaajan spekuloidaan liiaksi itsemurhan tapaa syiden sijaan. Pentin itsemurha ampumalla olisi saattanut johtaa liialliseen pohdintaan aseiden alkuperästä, lääkeitsemurha olisi kertonut sekin itsessään jo jostain sairaudesta tai vammasta, rekan alle ajaminen olisi ehkä käynyt, mutta hinausköysi vaikutti kaikkein tutuimmalta: oli helppo kuvitella vanhan miehen varastoista löytyvän moisen tarvikkeen. Olipa Pentti sitten vielä autoileva tai ei.

Hirttoköyden toinen pää oli lujasti kiinni eteisen kattoon ruuvatussa koukussa ja niin lyhyellä, että Pentti joutui huojumaan varpaisillaan jakkaran päällä, ettei kuristuisi.

Tässä teksti näyttää, että tosi oli kyseessä: vastaaja ei voi välttää ymmärtämästä, että Pentti kuolisi. Ei spekulointia liian pitkästä tai heikosti kiinnitetystä hirttonarusta.

Pentti veti syvään henkeä, katsahti eteisen ovelle kuin peläten jonkun häiritsevän toimiaan ja potkaisi tuolin rajusti altaan.

Pentin viime katse ovelle tulkittiin haluksi saada viime hetken apua, vaikka tekstini muuta yrittikin viestittää. Muunsaipa eräs vastaajista lopunkin niin, että ovesta tuli "pelastus" eikä Pentti kuollutkaan.

Olin kirjoittanut alunperin vielä rujan lisäyksen, jossa Pentin kuolema kuvattiin ulosteita myöten, mutta jätin sen lopulta pois: turha alleviivata tai sokeerata. Vastaajan piti käsittää hirttäytymisen lopullisuus, ja jos ei, niin ainakin ymmärtää, että Pentti todella aikoi tappaa itsensä. Onnistui hän tai ei, tärkeintä oli selvittää, mikä johti hänen tekoonsa. Ja suurin osa vastaajista näin osasikin tehdä.

Tyynen tarinan kohdalla oli kyse samasta: suomalaisen naisen itsemurha tapahtui pääsääntöisesti lääkkein.

Tyyne oli juuri vaihtanut sänkyynsä uudet petivaatteet, flanellinen yöpaitakin tuoksui puhtaalta.

Naisten itsemurhista lukiessani minulle muodostui kuva tarkasta harkinnasta: koti oli

usein siivottu, pyykit pesty, tukka kammattu, kasvot meikattu...

Hän täyttäisi kohta 70-vuotta.

Samoin kuin Pentin kohdalla ikä kertoi, ettei päähenkilö ollut vielä lähelläkään lajikohtaista elinikäennustettaan (80-82 v). Elinvuosia olisi odottanut olevan vielä reippaasti jäljellä - vieläpä varsin terveitäkin. Tosin ainakin Pentin kohdalla tarkan iän mainitseminen johti syntymävuoden laskeskeluun, eri vuosikymmenien vertailuun jne.

Makuuhuoneen ikkunaverhojen välistä paistoi ilta-aurinko.

Virke sisältää symboliikkaa: päivä painui mailleen, oli aika kuolla. Symboliikasta huolimatta lause on turhaa täytettä, ja sen olisi voinut jättää poisikin.

Tyyne tyhjensi koko unilääkepurkin sisällön kämmeneensä ja alkoi yksitellen niellä pillereitä haalean veden kera.

Unilääkkeet ovat melko tavallisia farmasiatuotteita eivätkä välttämättä viittaa mihinkään vaaralliseen tautiin tai vaivaan. Haalean veden mainitseminen on proosallinen juttu, mutta olipa siihenkin eräässä vastauskertomuksessa puututtu.

Nieltyään jokikisen hän asetti Marianne-karkin kielelleen, paneutui makuulleen peiton alle ja sulki silmänsä.

Pillerin määrällä yritetään vakuuttaa lukija aikeen tarkoituksellisuudesta. Marianne viittaa isoäitini mieltymyksiin ja kuvaa kuolevan viimeisiä hedonistisia haluja. Peitto ja silmien sulkeminen symboloi ikiunta.

Auringon viime säteet valaisivat huonetta, kun puoliksi sulanut karamelli vierähti Tyynen elottomien huulten välistä jättäen suklaisen raidan valkeaan tyynyliinaan.

Jotta lukija ei miettisi Tyynen mahdollista selviämistä itsemurhastaan elävänä, päätin kuvata päivän laskun todistavan suklaan tahrinmaa kuolinvuodetta ja mainita elottomat huulet.

Tarinasivuja edelsi kyselylomake, jossa tiedusteltiin vastaajan ikää, koulutusta, seurustelua, perheellisyyttä, tupakointia ja kahvin juontia (liite 3).

Etusivulla esiteltiin tutkija, laitos ja yliopisto sekä annettiin ohjeet paperien täyttämiseksi (liite 4).

4.1.1. Vastaajat

Kävin seitsemässä (7) pirkanmaalaisessa opinahjossa. Vastauksia keräsin kaikkiaan 149, joista karsin pois kaksi ulkomaalaista. Jäljelle jäi 147 kertomusta miehen itsemurhasta ja 146 kertomusta naisen itsemurhasta.

Oppilaitos	Vastaajia
Tampereen yliopisto	47
Tampereen kauppaoppilaitos	28
Tampereen urheiluhierojakoulu	19
Tampereen sosiaalialan oppilaitos	17
Tampereen sairaanhoito-oppilaitos	16
Pirkanmaan käsi- ja taideteollinen oppilaitos	11
<u>Tammerkosken lukion aikuislinja</u>	<u>9</u>
Yhteensä	147

Oppilaitoksittain jako sukupuolen mukaan:

	Mies	Nainen
Miehiä oli yhteensä 46 ja naisia 101.		
Oppilaitos:		
Tampereen yliopisto	14	33
Tampereen kauppaoppilaitos	14	14
Tampereen urheiluhierojakoulu	11	7
Tampereen sosiaalialan oppilaitos	1	16
Tampereen sairaanhoito-oppilaitos	-	16
Pirkanmaan käsi- ja taideteollinen oppilaitos	3	8
<u>Tammerkosken lukion aikuislinja</u>	<u>2</u>	<u>7</u>
Yhteensä	46	101

Ikäjakauma:

Oppilaitoksittain

Vastaajien keski-ikä

	Miesten	Naisten	Molempien
Oppilaitos:			
Tampereen yliopisto	24	23	23
Tampereen kauppaoppilaitos	22	21	22
Tampereen urheiluhierojakoulu	27	23	25
Tampereen sosiaalian oppilaitos	40	27	33
Tampereen sairaanhoito-oppilaitos	-	22	22
Pirkanmaan käsi- ja taideteollinen	23	23	23
Tammerkosken lukion aikuislinja	22	28	25
	26	24	25

Sosiaalialan oppilaitoksessa oli yhdessä tehtävämönisteessä jätetty kokonaan vastaamatta kyselylomakkeeseen. Käsialan ja muistinvaraisen kuvan perusteella määritin vastaajan naiseksi, mutta ikäjakaumassa hänet on jätetty laskelmista.

Samaisen oppilaitoksen ainoan miesoppilaan ikä (40 vuotta) nostaa sekä oppilaitoksen, että miesten kokonaiskeski-ikä huomattavasti.

4.1.2 Esimerkkitarinoita

Tarinoiden tulkinta osoittautui luultua hankalammaksi.

Jotkut vastaajat sanoivat asiat suoraan; toiset peitellysti, jotkut eivät oikein mitenkään. Tarinan liittäminen johonkin kategoriaan, on täysin subjektiivinen valinta. Hyvällä tahdolla ja pienellä mielikuvituksella rivien välistä saattaa löytää monenlaisia, täysin vastakkaisiakin merkityksiä. Kyse on aina valinnasta, jonka tutkija tekee.

Tutkijan valinnasta ja subjektiivisesta lukemisesta Eskola kirjoittaa - ja varoittaa - paljon, mutta ongelma on myös tutkijan tuottama oma teksti. Kuinka ja millä sanoilla

tutkija kuvaa tuloksia ja analyysiąn, on kulttuurisidonnainen tuote omine painotuksineen. (Eskola 1997, 100.)

Lukemisvaiheessa tutkija "lukee" omin silmin: valikoiden ja painotuksin.

Esimerkki yksiselitteisestä tarinasta:

Kirjoitan tarinat kaikkine kirjoitusvirheineen.

Vastaaja on 19-vuotias sosiaalialan naisopiskelija (103).

pentti oli viisi henkisen perheen "pää". Hänellä oli onnellinen avioliitto Liisan kanssa ja kolme tytärtä, jotka olivat jo aikuisia ja heillä oli omat perheet. Pentti oli kulkenut rakennuksella töissä päivisin ja illalla maatalosta löytyi paljon töitä. Hän oli koko elämänsä tottunut tekemään paljon töitä. Nyt hän oli ollut jo viisi vuotta eläkkeellä ja tunsu olonsa turhautuneeksi, kun ei ollut töitä. Karjakin oli pitänyt antaa pois liisan alettua sairastella paljon. (A)

Seuraava esimerkki on monitulkintaisempi. Kirjoituksessa on pyritty hauskuuttavaan sanaleikkiin, jolloin tutkijan on valittava, ottaako kirjoitus tosissaan vai ei.

Vastaaja 21-vuotias mies, urheiluhierojaopiskelija (79).

Kaikki alkoi vuonna 1938, kun pentti oli 8 vuotias ja hän siirtyi kansakouluun, jossa voimistelu tunneilla hänet valittiin aina viimeiseksi joukkueisiin ja häntä haukuttiin lylleröksi. Pentti alkoi lintsata koulusta, koska toiset oppilaat hakkasivat, kiusasivat ja haukkuivat häntä päivästä toiseen. Kun Pentin isä, joka oli satamajätkä ja harrasti rytmistövoimistelua, sai tietää pentin lintsauksesta hakkasi häntä keiloilla päähän.

Koulun tanssiaisissa ei pentille tullut hiki, kun kukaan ei lähtenyt hänen kanssaan tanssimaan. Kyykistyessään sitomaan isänsä lainaamat terryleenit repesivät pakaroista. Sen jälkeen kiusaaminen sen kuin lisääntyi.

Kiusaaminen ja hakkaaminen jatkui vuosia ja pentti alkoi tottua siihen ja yritti vetäytyä syrjään.

Vuonna 1980 pentti havahtui ja rupesi harrastamaan Karatea ja etsi vanhat luokkatoverinsa ja järjestelmällisesti lahtasi heidät jokaisen ja iltapäivälehdet nimittivät hänet "Kansakoulukostajaksi".

Mutta nyt virkavalta oli ajanut hänet yhteen huoneistoon josta ei ollut pois pääsy tietä

ilman Linnaa (C)

Tyynten tarinasta ovat seuraavat esimerkit:

Ensimmäiseksi helppo tulkittava:

Vastaaja on 20-vuotias naisopiskelija Urheiluhierojakoulusta (92):

Oli syyskuun 9. päivä, Tyyne-rouvan syntymäpäivän aatto. Mieliä korkealla ja ajatukset keveinä Tyyne valmistelee seuraavan päivän juhliin. Synttäreistä tulisi pienimuotoiset. Tyyne oli jäänyt leskeksi vajaa vuosi sitten, suru oli edelleenkin kova. Ainoat vieraat olisivat ainoa lapsi perheeseen. He ovat myöskin ainoa ilo Tyynten elämässä. Tyynten elämä perustuu odotukseen, odotukseen juhlapyhistä yms. jolloin lapsenlapsien iloinen meteli täyttää mummolan huoneet. Huomenna olisi taas se hetki. Leivonnan keskeyttää ovikellon ääni. Kaksi virkapukuista miestä kertovat suruuutisen. Hirvikolarissa on kuollut perhe. isä, äiti ja kolme pientä poikaa. Tyyne ymmärtää leipomisen ja juhlien valmistelun olevan turhaa, enää ei ole mitään odotella. Ei enää ikinä. Nyt Tyyne voisi toteuttaa hartaimman toiveensa, hän pääsisi miehensä luo. Saisi halia ja pussailla tätä sydämensä kyllyydestä.

Ilmiselvä tragedia (C) kyseessä.

Seuraavaksi esimerkki vaikeasti tulkittavasta tarinasta:

19-vuotias nainen sairaanhoito-opistosta (112) :

Tyyne Savolainen alkoi olla jo vanha ja väsynyt. Hänellä oli neljä lasta ja viisi lasten lasta. Oikein kivoja vekkuloita.

Tyyne aloitti kevät siivouksen taas hyvissä ajoin. Aikaisemmin kuin muina vuosina, koska kohta olisi hänen 70-vuotis syntymäpäivät. Sinne oli kutsuttu paljon vieraita, joten kaikki paikat täytyi kuurata. Tyyne oli siivonnut kolme pitkää päivää hänen pientä asuntoaan. Ja hän oli todella väsynyt.

Siivous urakan jälkeen hän kävi suihkussa ja katsoi itseänsä peiliin. "Hui kauheata, olenko minä näin vanha ja ryppyinen", Tyyne säikähti. Nyt minun täytyy nukkua kunnon yöunet ja hän päätti, että nukkumaan mennessä hän ottaisi tavallista isomman annoksen

unilääkettä nukkuakseen hyvin.

Minusta vastaaja yrittää väittää Tyynen itsemurhaa vahingoksi. Lukeako niin kuin tekstissä lukee vai pitäisikö lukea rivien välistä? Havahtuuko suihkunraikas Tyne "innoamaansa" vanhuuteen ja tappaa itsensä, vaikka uskotteleekin vain "nukkuvansa hyvin"... Onko hän kenties mieleltään sairas, kun tajuaa vasta "viis vailla" seitsemänkymppisenä olevansa vanha ja ryppyinen? Vai onko kaikki vastaajan päättämättömyyttä tai haluttomuutta surmata päähenkilönsä, jolloin vahingossa itsensä tappaminen on syyllisyyden siirtoa tutkijalle: mitäs annoit purkissa olla tappavan määrän tabletteja?

4.2. Metodi

Tunnetusti tutkimukset jaetaan karkeasti määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen - kvantitatiiviseen ja kvalitatiiviseen. Määrällinen tutkimus on perinteisempi ja nojaa objektiivisuuteen: numeroita, taulukoita, lukuja ja vertailua, joista tulokset johdetaan. Laadullinen tutkimus luottaa subjektiivisuuteen, havainnointiin ja sanoihin: haastatteluja, kertomuksia ja kirjoitelmia tulkitaan soveltuvin metodein.

Laadullinen menetelmä rinnastetaan joskus harhaanjohtavasti pehmeisiin arvoihin. Laadullinen tutkimus voi tuottaa kovempia tuloksia kuin määrällisinkään tutkimus, jolloin ”kovuutta” säätelee aihe ja tutkimuskysymys.

On sanottukin, että laadullista tutkimusta on kaikki muu tutkimus paitsi numerollinen ja tilastollinen tutkimus (Hirsjärvi ym. 1997, 18). Ongelma piilee havainnoissa. Havainnointitapa vaikuttaa suoraan tuloksiin, eivätkä tulokset ole toistettaessa välttämättä samat. Tutkija määrää osin tutkimusasetelmallaan tutkittavan vastauksia, joten objektiivisuus ei puhtaimmillaan toteudu. Näin laadullisen tutkimuksen peruslähtökohdan teorian "hyvyys" tai "huonous" korostuvat. (ibid, 19.)

On lähes mahdotonta määritellä tarkasti, mikä on "oikeaa" laadullista tutkimusta. Eri tieteenaloilla on eri traditionsa. Laadullisten tutkimusten skaala on kirjava Delphi-tutkimuksesta dokumenttianalyysiin ja kognitiivisesta antropologiasta viestinnän etnografiaan - lajeja on pitkälti yli 40 kappaletta.(Tuomi & Sarajärvi 2003, 153.)

Määrällisen tutkimuksen tärkeimpiä lähtökohtia on hypoteesi. Laadullisessa tutkimuksessa tilanne on toisenlainen: hypoteesittomuus on hyve. Tutkija käy

aineistonkeruuseen vailla ennakkoluuloja tai -olettamia. Tämä on tosin harha, koska ihmismieli ei ole koskaan tabula rasa. Onkin tärkeää tiedostaa omat ennakkoasenteensa sekä "työhypoteesinsa". Aineistosta tulisi kaivaa esiin uutta ja välttää todistelemasta vain omia ajatuksiaan. (Eskola & Suoranta 1998, 19-20.)

Tieteellisyydestä Eskola ja Suoranta antavat perin arkisen kuvan: "Itse asiassa suurin osa ns. tieteellisestä tutkimuksesta koostuu maalaisjärjestä ja aiemmista kokemuksista" (ibid, 21).

Oma tutkimukseni on toteutettu laadullisen menetelmän keinoin. Tulosten tulkinnoissa olen käyttänyt pääasiassa numeroita, prosenttilukuja ja taulukoita.

Suureksi avuksi opiskelijan metodiopintoihin oli Juhani Aaltolan ja Raine Vallin toimittama Ikkunoita tutkimusmetodeihin I ja II (2001).

Laadullinen tutkimus on perinteisesti katsottu edustavan dualistisen tiedemaailman pehmeitä arvoja. Se ei tarkoita kuitenkaan millään muotoa samaa kuin helppous tai kvantitatiivisen tutkimuksen poissulkeminen. Ensimmäinen ja tärkein menetelmä on kuitenkin ajattelu: paraskaan tutkimusmenetelmä luo vain materiaalia ajattelulle. Varsinainen työstö on tehtävä itse ajattelemalla. Metodikirjon merkitys on vain suuntaantava: kyseessä on isäntä-renki –suhde, jossa tutkija on isäntä ja metodi on renki – eikä päinvastoin. (Hakala 2001, 13-15.)

Tarinoiden tulkitsemisesta tulee yleisimmin mieleen narratiivinen tutkimus.

Narratiivisuus on latinaa ja tarkoittaa kertomuksellisuutta. Narratio on lähtökohtasubstantiivi, ja narrare on verbi. Englanniksi sanat kuuluvat narrative ja narrate. Suomalaisena käännökseenä käytetään tarinallisuutta. Synonyymeinä tarina ja kertomus lienevät melko yhdenvertaiset. (Heikkinen 2001, 116.)

Narratiivinen tutkimus käyttää siis *tarinaa* tutkimusmateriaalina. Toisaalta myös itse tutkimus voidaan ymmärtää kertomuksena maailmasta. (ibid.)

Ihmisen voidaan katsoa ymmärtävän itsensä ja maailmansa kertomusten kautta: kuva tuotetaan aina uudelleen, joka päivä, kertomusten kautta. (ibid, 118.)

Narratiivisuuden käyttöalat ovat laajat, mutta esimerkiksi psykoterapian piirissä se on erityisesti korostunut. Terapeutti ja potilas työstävät yhdessä kertomuksen, joka avaa potilaan elämän solmut ja johtaa uusiin mahdollisuuksiin. (ibid, 125-126.)

Koska kyse on kertomuksista, nousee esiin kysymys luotettavuudesta: kuinka paljon

tarinat vastaavat todellisuutta (validiteetti). Toisaalta kysytään myös aiheellisesti, kuinka paljon satunnaiset tekijät ovat vaikuttaneet tarinaan (reliabiliteetti). Varsinaisen todellisuusvastaavuuden sijaan kertomuksiin tulisi suhtautua simulaation tavoin. Simulaatio voi auttaa lukijaa löytämään uusia maailmoja, uusia ajatusmalleja ja ymmärrettäviä selityksiä. (ibid, 126-128.)

Kun kehittelin ideaani tarinoista, jotka päättyisivät itsemurhiin ja joihin vastaajan tulisi keksiä alku, en tiennyt eläytymismenetelmätutkimuksesta mitään. Tein vain, mitä mieleni teki. Ajattelin jopa sotkea täysin kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen keskenään.

Antti Eskola kokeili 1980-luvulla uutta metodia. Hän kirjoitti lyhyen tarinan, johon hän pyysi tutkittaviaan keksimään jatkoa. Muuteltuaan tarinaansa hän sai varioituja vastauksia, joista pystyi tutkimaan syitä ja lainalaisuuksia eri lopputuloksiin. Hän nimesi metodin eläytymismenetelmäksi. (Eskola 1994, 47.)

Eläytymismenetelmätutkimuksen varsinainen uranuurtaja Suomessa on kuitenkin Jari Eskola, ja oppiakseen metodin on tutustuttava hänen teoksiinsa.

4.2.1. Eläytymismenetelmä lyhyesti

**”Tarinat - totta tai tarua - kertovat käsityksistä,
joiden perusteella ihmiset operoivat ja tekevät
suuriakin valintoja elämässään !”**

- Eskola, J,1997, 29. -

Jari Eskola esittelee teoksessaan Eläytymismenetelmäopas (1997) laadullisen tutkimusmetodin, eläytymismenetelmän.

Eläytymismenetelmällä tutkitaan vastaajien reaktioita, arvoja ja käsityksiä asioista, joiden konstruointi käytännössä esim. laboratoriokokein on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Vastaajille annetaan kuvitteellinen tarina, jonka alun tai lopun hän joutuu itse kirjoittamaan. Näitä valmiita kehystarinoita voi olla kaksi tai useampi erilaista versiota. Vastaajamäärät ovat yleensä pienet, noin kymmenen tarinaa kohden, ja vastaukset luokitellaan ja analysoidaan.

Koko menetelmä sai kimmokkeensa psykologisesta kokeesta.

Stanley Milgram huijasi koehenkilöitä antamaan käskystä sähköiskuja väärin vastaavalle tutkimushenkilölle. Kokeen edetessä sähköiskujen teho ja määrä kasvoivat, jolloin koehenkilöt joutuivat moraalisen dilemman eteen: totellako käskyä vai säästää armoa aneleva kanssaihminen kidutukselta. Tutkimus oli epäinhimillinen, koska koehenkilöt eivät tienneet kaiken muun olleen teatteria paitsi hänen oma käyttäytymisensä, joka oli varsinainen tutkimuksen kohde. Kokeen aiheuttama stressi oli koehenkilölle todellista, raskasta ja saattoi jättää pysyviäkin traumoja, joten oli keksittävä jotain vähemmän vaarallista.

Johtavaksi ajatukseksi kohosi, että koehenkilöitä tuli kohdella eettisesti oikein, "ikään kuin he olisivat ihmisiä".

Laboratoriokokeiden sijaan voitiin kokeilla esim. roolileikkejä, joiden toimiin ja vuorosanoihin tutkittavat pääsivät vaikuttamaan. Yhdeksi vartenotettavaksi vaihtoehdoksi keksittiin eläytymismenetelmä. Menetelmä on Milgramin koetta eettisesti parempi, muttei suinkaan ongelmaton sekään. Esimerkiksi epäonnistumista tai pettymistä tutkivan kehystertomuksen ja sen mukaan vastaavan tutkittavan toimissa tosielämän koettelemuksissa nähtiin korrelaatiota.

Itsekin sain kuulla joidenkin vastaajieni ahdistuneen tarinoideni synkistä lopuista. Kirjoittipa eräs sen myös vastauspaperiinsa.

Eläytymismenetelmän helppous on sekä siunaus että kirous.

Toisaalta kehystertomus on nopea ja vaivaton kehittää, vastaajia ei tarvita kuin 10-15 kpl/ kehystertomus ja itse työhön pääsee nopeasti kiinni; toisaalta taas mitään valmiita ratkaisuja ei ole, tutkimusasetelma voi muuttua moneen kertaan vastauksia luettaessa ja tarinat voivat olla vain pelkkiä stereotyyppioita. (Eskola 1997, 28-29.)

Minun tapauksessani epäily kohdistuu kehyskertomusten suppeuteen. Autenttisessa eläytymismenetelmätutkimuksessa kehyskertomuksia on useita: annettu teksti on lähtötilanne ja sitä varioidaan, jolloin samasta kertomuksesta on 2-4 eri lähtökohtaa, joista syntyneitä tarinoita tutkitaan ja vertaillaan.

Minun tutkimuksessani on vain yksi kehyskertomus ja sekin on lopputilanne. Onko kyseessä siis olenkaan eläytymismenetelmä? Jari Eskola vastaa (Eskola 1997, 18): yksi kehyskertomus on lähinnä ainekirjoitusta.

Lohdutukseksi hän toteaa, että ainekirjoituksiakin voi tutkia (ibid).

4.2.2. Eläytymismenetelmän kehyskertomukset

Kehyskertomus on lyhyt tehtävään orientoiva alkuteksti, jota vastaajan on jatkettava tai kehiteltävä omin sanoin.

Eläytymismenetelmätutkimuksen lähtökohta on juuri kehyskertomus (Eskola 1997, 41). Kehyskertomuksen variointi puolestaan mahdollistaa eläytymismenetelmän käytön: vaihtelemalla eri tekijöitä kehyskertomuksissa aikaansaadaan erilaisia tarinoita. Tarinoita vertailemalla löydetään kerronnan avainasiat. (ibid, 16-17.)

Eskolan esimerkki (ibid, 57) onnistuneesta ja epäonnistuneesta seminaarista kuvaa hyvin, mistä kehyskertomuksissa ja koko eläytymismenetelmässä on kyse:

ensimmäisessä tarinassa sekä opettaja että oppilaat toteavat juuri käymänsä kurssin olleen harvinaisen onnistunut; toisessa tilanne on täysin päinvastainen.

Vastaaja kirjoittaa jatkon tarinaan kuvaillen syyt, miksi kurssista tuli onnistunut tai epäonnistunut. Kirjoituksista voitiin poimia mielipiteitä ja faktoja, jotka vaikuttivat kurssin onnistumiseen / epäonnistumiseen. Nämä seikat yhdistellään ja niputellaan erilaisiksi tyypeiksi, joista tutkija johtaa yleisiä kaavoja tai lainalaisuuksia.

Kehyskertomuksen "hyvyys" määrää koko tutkimuksen onnistumisen. Kuinka hyvin kehyskertomus vie vastaajaa aiheeseen, vaikuttaa tarinoiden laatuun ja siten myös tutkittavaan aineistoon. Nyrkkisääntönä pidetään: mitä lyhyempi kehystarina, sen parempi. (Eskola & 2001, 74.) Pitkät kehyskertomukset häiritsevät usein vastaajat keskittymään "väärin" asioihin (ibid, 75).

Esimerkki **"maailman lyhimmästä"** kehyskertomuksesta ei jätä vastaajalle mahdollisuuksia keskittyä epäoleellisiin:

"Tapasit miehen, jota et ollut tavannut aiemmin."

Toisessa variaatiokertomuksessa vaihtuu miehen tilalle nainen ja kolmannessa versiossa henkilö, jonka sukupuoli ei selviä. (ibid, 76.)

Kehyskertomusta suunnitellessa on mietittävä, onko parempi kirjoituttaa vastaajalla minä-muodossa vai kolmannessa persoonassa. Samoin olisi ratkottava, näkyykö sukupuoli, kuinka paljon tutkimusolettamuksesta paljastetaan jne. Hyvää kehyskertomusta varten olisi testattava vastauksia pienellä koejoukolla ja korjata mahdolliset puutteet ennen varsinaista tutkimusta. (ibid.)

"Nimilappuja on maailma täynnä ja niitä on myös helppo liimaila. Tärkeämpää kuin luokittelu ja määrittäminen on kuitenkin ymmärtäminen ja löytämisen ilo "

- Haarni ym. 1997, esipuhe -

4.3. Analyysi ja tulkinta

Vastaukset on kerätty. Raakamateriaalista tulisi luoda tutkimus. On tullut aika analysoida kerätyt tarinat.

Eskola luettelee neljä erilaista analysointitapaa: **taulukoinnin, tematisoinnin, tyypittelyn ja diskursiivisen lukutavan.** Rajanveto eri analysointitekniikoiden välillä on vaikeaa, eikä yksin siksi, että usein sovelletaan useampia analysointitapoja keskenään. (Eskola 1997, 99.)

Taulukoinnissa on kyse numeraalisesta vertaamisesta.

Aineisto jaetaan kertomusten perusteella luokkiin ja taulukoidaan. Pienten otosten vuoksi numeroiden yleistettävyyden on hankalaa - lisäksi rajanveto eri luokkien välillä on aina tulkintakysymys. Siksi analysointi harvoin jääkin pelkkään taulukointiin. (ibid, 86-89.)

Tematisoinnissa kerätyistä tarinoista yritetään etsiä keskeisiä aiheita - teemoja. Normaalisissa eläytymismenetelmätutkimuksissa kehystettömien variaatiot auttavat tematisoinnissa: myönteinen - kielteinen, onnistunut – epäonnistunut jne. muodostavat luonnollisen teemajonon. Tarinoita ei tarvitse edes lukea, kun ne voi jakaa jo teemanmukaisiin kasoihin. (ibid, 89.)

Teemoittelu on käyttökelpoisin käytännön kysymyksissä (ibid, 92).

Tyypittely on nimensä mukaisesti tietyn "tarinatyyppin" rakentamista. Yhdistelemällä eri kertomusten yhtäläisyydet kootaan "metatarina" , joka summaa vastaajien kuvaukset yhdeksi. Kehystettömien variaatioiden mukaan laaditaan yksi tyyppi kutakin. Näin voidaan verrata tyyppien erilaisuutta lähtötilanteen suhteen. (ibid, 92-94.)

Diskursiivinen lukutapa on jatkoa edellisille analysointitavoille. Tällöin tarkastellaan sitä tapaa tai itse kieltä, miten tarinaa on tuotettu. Tarinan sisällön merkitys on vähäinen siinä käytettyyn kieleen verrattuna. (ibid, 96.)

Minun tutkimukseni laita on toisin.

Kehystettömät eivät sinällään varioi. Kaikki vastaajat saivat aivan samanlaiset kehystettömät. Kahdessa kehystettömässä oli kahden eri sukupuolta olevan eri-ikäisen vanhuksen erilaiset itsemurhat. Tekstit oli ensin luettava ja sitten vasta pystyi hahmottelemaan erilaisia kategorioita.

Tietysti minulla oli omat taustaoletukseni sairaudesta, hulluudesta, patologisuudesta yms., mutta vasta luettuani suurimman osan löysin käyttämäni kategoriat.

Ylivoimaisena enemmistönä tekstit puhuivat vanhan miehen elämän tyhjyydestä. Moniongelmaisessakin tapauksessa useimmiten kaiken taustalta löytyi turhuuden tunne, ”minua ei tarvita enää” –mentaliteetti. Usein sama toistui puhuttaessa Tyynen ongelmista, mutta Pentille eläkkeellesiirtyminen oli ollut kirous. Tästä "elämän turhuudesta" muodostui A-luokka.

Seuraavaksi helposti löytyi sairaus: useimmiten kyse oli etenevästä, parantumattomasta sairaudesta, joka kivullaan tai rajoittavuudellaan vei halun elää. Luokaksi nimettiin B. Kolmanneksi löysin tragedian. Pentille tai Tyynelle sattui yllättäen jotain kauheaa, mikä johti itsemurhaan. Tähän C-luokkaan päätyivät onnettomuudet, rikokset, erot ja elämän kauheudet.

Sitten olivat vielä patologiset itsemurhaajat, päänäpistot ilman syytä ja tulkitsemattomat. Näistä rakensin D-luokan.

Viidenneksi ja viimeiseksi jätin kaikki vahingossa tai tahallaan vastaamatta jätetyt, väärinymmärretyt tai muutoin ohi-vastatut.

Luettuani vastaukset moneen kertaan pohdin silloin ja yhä, olisiko luokat kuuluneet olla toisenlaiset. Olisiko luokkia pitänyt olla useampia? Voiko syyt kutistaa vain kolmeen pääluokkaan ja yhteen yleisluokkaan?

Tosiasiassa suurempi ongelma kuin luokkien määrä oli luokkiin jako: kun kirjoittaja luettelee kaikki edellä mainitut syyt ja vähän enemmänkin, kuka osaa tulkita ns. perimmäisen syyn? Kyse on silloin tutkijan valinnasta. Tutkija lukee ja tulkitsee tekstin omien painotustensa avulla tietoisena oista ennako-olettamuksistaan. Kyse on paitsi hienon hienoista vivahteista myös jatkuvan tulkitsemisen väsyttämästä rutiinista: ensivaikutelma vaikuttaa usein vahvemmin kuin pitäisi.

Onko se objektiivisessä mielessä oikein tai väärin, ei ole relevanttia. Tärkeintä on ymmärtää, että juuri tästä laadullisessa tutkimuksessa on kyse: subjektiivisesta tulkinnasta ja sen yleistettävyydestä.

Tulkinta on aina henkilökohtaista.

Kun tarinat on saatu luettua ja jaettua ryhmiinsä, voi usean erillisen ”stoorin” sijaan koota yhden tai useamman tyyppiesimerkin. Näin syntyy omaleimainen yhteenveto. (Eskola 1997, 93-94.)

Kaiken jo edellä mainitun jälkeenkin tarinoita voi työstää uudelleen tutkimalla niiden tasoa ja todellisuutta – tapaa, jolla kerrotaan. Menetelmä on diskurssianalyttistä ja vastaa kysymykseen, kuinka kieltä on käytetty. (ibid, 96.)

Analysoinnin jälkeen olisi tulkinnan aika. Pelkät luvut tai tyypittely eivät välttämättä tee vielä tutkimusta.

5. TULOKSET

Aineistonkeruun, litteroinnin, ensilukemisen, tematisoinnin ja tarkastuslukukerran jälkeen pääsin lukujen pariin.

Analysoin 147 vastauspaperia eli 293 tarinaa seitsemästä eri oppilaitoksesta.

Luin vastaukset huolella, etsin eroavuuksia ja samankaltaisuuksia. Mietin teksteihin kätkeytyjä syitä ja seurauksia. Osassa itsemurhan syyt oli selkeästi ilmaistu, monessa paperissa kirjoitustyyli ja syiden runsaus piilottivat alleen itsemurhan laukaisevan tekijän. Joskus syytä ei vain ollut.

Useamman lukukerran jälkeen sain supistettua syyluokat viiteen:

- A) Tyhjiys, tarpeettomuus
- B) Sairaus, kipu
- C) Tragedia, onnettomuus, rikos
- D) Äkillinen päähänpisto, patologinen itsemurhaaja
- E) Ohi aiheen, ei vastattu

Yksinkertaisen laskutoimituksen jälkeen tilanne näytti tältä:

Vastaajia:

	Tarinan päähenkilö:	
	<u>Pentti:</u>	<u>Tyyne:</u>
Itsemurhasyy:		
A) Elämän tyhjiys	86	64
B) Sairaus	8	64
C) Tragedia	27	8
D) Päähänpisto	23	5
E) Hylätty	<u>3</u>	<u>6*</u>
	147	147*

* yksi tyhjä tarinasivu mukana tilastoissa E)-luokassa

Sama prosentteina:

	Tarinan päähenkilö:	
	<u>Pentti:</u>	<u>Tyyne:</u>
Itsemurhasyy:		
A) Elämän tyhjiys	58,5	43,5
B) Sairaus	5,4	43,5
C) Tragedia	18,4	5,4
D) Päähänpisto	15,6	3,4
E) Hylätty	<u>2,0</u>	<u>4,0</u>
	100,0 %	100,0 %

Tarkastelu osoittaa, että Pentti hirttäytyi, koska hänen elämänsä oli tyhjää ja hän koki itsensä tarpeettomaksi.

Sairauden vuoksi hän ei itseään tappanut kuin marginaalisesti, mutta rikokset ja tragediat sen sijaan olivat useammin tarinoiden innoittajina. Ilman syytä, äkillisestä

päähänpistostakin Pentti lopetti päivänsä paljon Tyyneä useammin.

Tyyne otti lääkeyliannostuksen kahdesta yhtä tärkeästä syystä: toisaalta, koska elämällä ei ollut hänelle enää annettavaa ja koska hän tahtoi lopettaa sairauden tuomat kivut ja vaivat. Sen sijaan muilla itsemurhasyillä ei mainittavasti Tyynen itsemurhaa selitetty.

Uskon lukujen kertovan hyvinkin paljon suomalaisen nuoren katsantokannasta.

Vanhuus tuo toki tullessaan sairautta ja kipua, mutta sitäkin kurjemmaksi koetaan tarpeettomuuden tunne. Työ jäsentää merkittävästi suomalaisen miehen elämää: kun työ loppuu, mihin miestä enää tarvitaan. Naisen tilanne on pitkään ollut työn osalta toinen: koti ja lapset ovat merkinneet naiselle samaa kuin ansiotyö miehelle. Kotityöt eivät lopu eläkkeelläkään, ja lastenlapset ”korvaavat” omat lapset. Tästäkin oli viitteitä kertomuksissa. Toisaalta tilanne on varmasti muuttumassa: uranaiset kokevat luultavasti samanlaista tarpeettomuuden tunnetta kuin miehet, kun työelämä on ohi. Tulevaisuuden koti-isät ja pitkäaikaistyöttömät miehet ehkä tuntevat eläkkeellesiirtymisen vain muuttavan titteliä. Kun työ ei enää arvota identiteettiä, ei tarpeellisuuden tunne voi riippua omasta urasta. Toisaalta myös lisääntynyt individualismi varmaan vähentää yhteisöllisyyttä ja samalla riippuvuutta toisista: tarpeellisuuden tunne ei nykyihmiselle olekaan enää tärkeä. Tärkeämpää on olla itsenäinen toteuttaessaan omia haluja ja mieltymyksiään.

Tästä eteenpäin käytän syyluokituksesta vain kirjainsymboleita A, B, C, D ja E.

Sukupuolenmukainen jakauma oli kaikkien 147 vastaajan papereissa seuraava:

Pentti:

Kertomusten itsemurhasyy:						
	A	B	C	D	E	Yhteensä
Sukupuoli:						
Mies	19	4	9	12	2	46
Nainen	67	4	18	11	1	101
	86	8	27	23	3	147

Sama prosentteina:

		Kertomusten itsemurhasyy:					
		A	B	C	D	E	Yhteensä
Sukupuoli:							
	Mies	41,3	8,7	19,6	26,1	4,3	100,0 %
	Nainen	66,3	4,0	17,8	10,9	1,0	100,0 %
		58,5	5,4	18,4	15,6	2,0	100,0 %

Luvut osoittavat selvästi A-vaihtoehdon ylivoiman: 58,5 % kaikista vastaajista ja peräti 66,7 % naisista katsoi, että Pentin itsemurha johtui elämän tyhjiydestä.

Pentillä ei ollut enää syytä elää.

Ehkä yllättävänkin harva vastaaja liitti Pentin hirttäytymisen sairauteen, kun taas tragedian osuus oli lähes omien odotusteni mukainen.

Tragediat olivat Pentin kohdalla pääasiassa rikoksia, jonka seurauksia ja häpeää Pentti pakeni. Teksteistä löytyi mustasukkaisuusdraamaa ja rattijuopumusta, mutta mahtuipa joukkoon traaginen piiritysitemurhakin.

Tyyne:

		Kertomusten itsemurhasyy:					
		A	B	C	D	E	Yhteensä
Sukupuoli:							
	Mies	23	14	3	1	5	46
	Nainen	41	50	5	4	1	101
	Yhteensä:	64	64	8	5	6	147

Sama prosentteina:

	Kertomusten itsemurhasyy:					Yhteensä
	A	B	C	D	E	
Sukupuoli:						
Mies	50,0	30,4	6,5	2,2	10,9	100,0 %
Nainen	40,6	49,5	5,0	4,0	1,0	100,0 %
Yhteensä:	43,5	43,5	5,4	3,4	4,1	100,0 %

Karkea ensiarvio on, että Pentti tappoi itsensä koettuaan elämänsä merkityksettömäksi ja itsensä tarpeettomaksi.

Tyynen tilanne on monimutkaisempi: toisaalta teksteissä tuli selväksi Tyynen sairaalloisuus, mutta toisaalta vastaajat painottivat Tyynenkin elämän merkityksettömyyttä. Monasti oli vaikeata nähdä, oliko elämän tyhjäksi kokemisen syy Tyynen sairaus – ainakin moni vastaaja liitti ne toisiinsa. Monasti Tyne ei enää fyysisten rajoitteidensa vuoksi kyennyt ylläpitämään sosiaalisia suhteitaan, jolloin elämä koettiin tyhjäksi.

Toisaalta sukupuolieroakin on: naiset kertoivat miestä useammin Tyynen sairauden vieneen elämänhalut; miesten tarinoissa puolestaan hersyi useammin huumori ja mustanpuhuva kohtalo.

Eri oppilaitokset erosivat vastauksissa toisistaan.

Käytän seuraavia lyhenteitä:

- Tammerkoski** = Tammerkosken lukion iltalinja
- Sosiaaliala** = Tampereen sosiaalialan oppilaitos

Kauppis	=	Tampereen Kauppaoppilaitos
Urheiluhieroja	=	Tampereen urheiluhierojakoulu
Käsi- ja taide	=	Pirkanmaan Käsi- ja taideteollinen oppilaitos
Terveys	=	Tampereen Sairaanhoidajaopisto
Yliopisto	=	Tampereen Yliopisto

Pentti:

Kertomusten itsemurhasyy:

	A	B	C	D	E	Yhteensä
Oppilaitos:						
Tammerkoski	3	0	3	3	0	9
Sosiaaliala	11	1	3	2	0	17
Kauppis	9	3	10	6	0	28
Urheiluhieroja	8	0	4	6	1	19
Käsi- ja taide	8	0	1	2	0	11
Terveys	11	1	3	1	0	16
Yliopisto	36	3	3	3	2	47
Yhteensä	86	8	27	23	3	147

Prosentteina:

	Kertomusten itsemurhasyy					
	A	B	C	D	E	Yhteensä
Oppilaitos						
Tammerkoski	33,3	0,0	33,3	33,3	0,0	100,0 %
Sosiaaliala	64,7	5,9	17,6	11,8	0,0	100,0 %
<u>Kauppis</u>	32,1	10,7	35,7	21,4	0,0	100,0 %
Urheiluhieroja	42,1	0,0	21,1	31,6	5,3	100,0 %
Käsi- ja taide	72,7	0,0	9,1	18,2	0,0	100,0 %
Terveys	68,8	6,3	18,8	6,3	0,0	100,0 %
Yliopisto	76,6	6,4	6,4	6,4	4,3	100,0 %
Yhteensä:	58,5	5,4	18,4	15,6	2,0	100,0 %

Oppilaitoksittain tarkastellessa huomaa, että Tampereen kauppaoppilaitos on täysi poikkeus: Pentin suurin itsemurhasyy ei olekaan elämän tyhjiys, vaan tragedia. Kun taas sekä Käsi- ja taideteollinen oppilaitos että Tampereen yliopiston psykologian kurssilaiset listaavat liki kolmella neljäsosalla elämän tyhjyyden Pentin itsemurhan syyksi.

Lisäksi huomio kiinnittyy Urheiluhierojakouluun sekä yliopistoon: molemmissa löytyivät ainoat ohi-aiheesta –kirjoittaneet. Huomattavaa vielä on runsas tragedia-osuus. Olisiko rikollisuus ja hallitsematon riskinotto liitetty miehisiin ominaisuuksiin?

Tyynen kohdalla luvut ovat tasapuolisemmin elämän tyhjyyden ja sairauden välillä, mutta oppilaitosjako on taas selvä.

Tyyne :

Kertomusten itsemurhasyy:						
	A	B	C	D	E	Yhteensä
Oppilaitos:						
Tammerkoski	7	1	0	1	0	9
Sosiaaliala	9	6	0	2	0	17
Kauppis	14	8	4	1	1	28
Urheiluhieroja	9	6	2	1	1	19
Käsi- ja taide	1	8	1	0	1	11
Terveys	7	8	1	0	0	16
Yliopisto	<u>17</u>	<u>27</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>3</u>	<u>47</u>
Yhteensä	64	64	8	5	6	147

Ja prosentteina:

Kertomusten itsemurhasyy:						
	A	B	C	D	E	Yhteensä
Oppilaitos:						
Tammerkoski	77,8	11,1	0,0	11,1	0,0	100,0 %
Sosiaaliala	52,9	35,3	0,0	11,8	0,0	100,0 %
Kauppis	50,0	28,6	14,3	3,6	3,6	100,0 %
Urheiluhieroja	47,4	31,6	10,5	5,3	5,3	100,0 %
Käsi- ja taide	9,1	72,7	9,1	0,0	9,1	100,0 %
Terveys	43,7	50,0	6,3	0,0	0,0	100,0 %
Yliopisto	<u>36,2</u>	<u>57,4</u>	<u>0,0</u>	<u>0,0</u>	<u>6,4</u>	<u>100,0 %</u>
Yhteensä:	43,5	43,5	5,4	3,5	4,1	100,0 %

Tammerkosken aikuislukiolaiset näkivät liki 80 prosenttisesti, että Tyyne tappaa itsensä

elämän tyhjiydestä ja tarpeettomuuden tunteesta. Vastaajajoukko vain oli Tammerkoskessa pieni. Seitsemän kappaletta ei ole merkittävä kokonaismäärään (147) verrattaessa, joten kaikkien vastausten prosenttiluvuissa sillä on alle 5 prosenttiyksikön vaikutus.

Lähes yhtä suurella prosenttimäärällä Käsi- ja taideteollisen opiskelijat tarinoivat Tyynen itsemurhasyynä sairauden. vastaajamäärä on taas pieni – kahdeksan.

Olin ennakoanut, että Tyynen sairaus olisi ollut ylivoimainen ykkönen kaikissa oppilaitoksissa, mutta vain yliopisto, terveydenhoito- sekä Käsi- ja taideteollinen oppilaitos listasivat odotusten mukaan.

Tiivistämällä syyluokat neljään voisi tilanne muuttua. Syyluokat C ja D olisivat yhdistettävissä: tragediat, rikokset ja päänäpistot voidaan lukea samankaltaisiksi yllättäviksi ulkopuolisiksi tekijöiksi. Näin ollen C ja D ovat uudessa taulukossa C ja entisestä E-luokasta tulee uusi D.

Uudet taulukot näyttävät tällaisilta:

Vastaajia

Itsemurhasyy:	Tarinan päähenkilö:	
	Pentti:	Tyyne:
A) Elämän tyhjiys	86	64
B) Sairaus	8	64
C) Tragedia	50	13
D) Hylätty vastaus	<u>3</u>	<u>6</u>
	147	147

Sama prosentteina:

Itsemurhasyy:	Kertomuksen päähenkilö:	
	Pentti:	Tyyne:
A) Elämän tyhjiys	58,5	43,5
B) Sairaus	5,4	43,5
C) Tragedia	34,0	8,9
D) Hylätty vastaus	2,1	4,1
	<hr/>	<hr/>
	100,0 %	100,0 %

Uusi syyluokittelu ei muuta tuloksia tärkeimpien syiden osalta, mutta tiivistää taulukkoa. Sen sijaan uusintalukemisella on merkitystä myös niihin: monet Tyynen kohdalla sairaudeksi luokittelemani tarinat tuntuvat nyt niitä tiedostoihin kopioidessani vääriksi. Yhä tärkeämmäksi Tyynenkin kohdalla nousee elämän tyhjiys. Pentin tarinoissa puolestaan olin valmis vaihtamaan joissain tapauksissa A:n C:ksi tai jopa D:ksi.

Mutta onko uusiin tulkintoihin todella syytä? Tutkija ei ole tyhjä taulu: eletty elämä, kerätty kokemus ja lukuhetken mielialakin vaikuttavat tulkintaan, joten jätän syyluokat ja numerot ennalleen.

Kaiken kaikkiaan elämänsä kokeminen mielekkääksi ja itsensä tunteminen tarpeelliseksi on suomalaisen nuoren mielestä "elämässä kiinnipitävä voima". Kertomusten värikkäät kuvaukset vanhuksen uhkakuvista "mädäntyä" laitoksessa ja "ei ollut ketään, kuka surisi" heijastanevat nuorten omia pelkoja.

Tapa, jolla vanhuuden yksinäisyyttä ja raihnaisuutta kuvataan, on toisaalta perin stereotyyppinen; toisaalta konkreettisen todellinen. Kuvat muumioituvista laitosvanhuksista ovat totisinta totta, vaikka eivät koko totuus vanhuudesta olekaan. Ei jokainen vanhus koe invalidisoivaa kipua tai suunnatonta arvottomuuden tunnetta, vaan elää paremmin ja onnellisempana kuin nuorempana. Samoin ei joka Pentin ja Tyynen elämä pääty itsemurhaan, vaikka kokisivatkin itsensä tarpeettomaksi taakaksi. Ongelman ydin onkin: missä menee raja.

Päällisin puolin itse tekstejä analysoidessa löytyy kaksi erilaista kirjoitustyyppiä: tiukan asiallinen - jopa luettelomainen ja toteava sekä kaunokirjallinen ja maalaileva - jopa tyyllisestäikin vanhahtava.

Ensinnä mainittu kirjoitustapa toteaa lyhyesti ja ytimekkäästi, että päähenkilö ei tahdo elää, koska kärsii tietyistä oireista tai asioista. Kirjoittaja näyttää torjuneen syvällisemmän kuvittelun ja eläytymisen itsemurhaajan rooliin. Joskus on selvästi kyse vain kirjallisen ilmaisun puutteista, mutta toisinaan voi olettaa itsemurhan "arkaluonteisuuden" vaikuttavan tekstin "tylyyteen".

Esimerkki:

Kirjoittaja on 20-vuotias nainen Tampereen yliopistolta psykologian kurssilta (3):

"Tyyne oli yksin. Ja hän tiesi, että kuoltuaan hän tapaisi kaikki rakkaansa, läheiset ihmiset, jotka oli elämänpolulla menettänyt. Tyyne oli rauhallinen, sillä tiesi pääsevänsä taivaan kotiin. " (A)

Kaunokirjallinen tyyppi luo monimutkaisen ja rönsyilevän novellin, jota on hauska lukea, mutta vaikea tulkita. Vauhtiin päästyään kaunokirjallisella tyyppillä on taipumusta panna tarina polveilemaan niin, ettei oikeata tulkintaa tahdo millään löytää, kun joka lukukerta jättää "eri maun". Tyyppi viljelee myös paljon idiomeja ja anekdootteja.

Esimerkkinä esitän Tammerkosken lukion iltalinjan naisopiskelijan (18-v) tekstin (101):

"Jo aamulla herätessään Pentillä oli aavistus: pian tapahtuu JOTAIN. Kaadettuaan pannullisen tulikuumaa kahvia vaalean maton ja sillä maanneen koiran päälle, kuultuaan lääkäriltä, ettei hän enää milloinkaan, koiran purtua häneltä kolme sormeaa poikki, virkkaisi, mikä oli hänen tähänastisen elämänsä ainoa ilo, hän tiesi, mitä pian tulisi tapahtumaan..." (C)

Tyyllisten seikkojen tyypittelyä voisi jatkaakin. Tutkimukseni tavoitteena oli kuitenkin tavoittaa vanhusitsemurhan mahdollisia syitä suomalaisen nuoren silmin. Uskoin tavoittavani tematisoimalla ja taulukoimalla vastaajien kirjoittamia kertomuksia jotain, joka indikoisi selvästi: jos x, niin y.

Tällaista suoraviivaista syy-seuraus -suhdetta ei löytynyt, mutta "kasautumateoria" kuitenkin. Vastaajien mielestä yksinäisyys ja tarpeettomuuden tunne johtivat mielen ja ruumiin vaivoihin, jotka pitkällä aikavälillä kumuloituivat ylitsepääsemättömiksi esteiksi: labyrintistä oli tullut umpio, josta pääsi pois vain kuolemalla. Jotta umpioelämää ei tarvitsisi elää pitkään, oli tehtävä oma ratkaisu tappamalla itsensä.

**"Ihminen on kuin kirkko,
jonka kupolissa laulaa enkelikuoro
ja kryptassa ulvovat koirat"**

- Nietzsche -

6. POHDINTAA

6.1. Yleisellä tasolla

Kuinka paljon ihmiset kuitenkaan kirjoittavat fiktiivisiin teksteihin omaa sisintään? Onko tehtävän yllättämänä kirjoitettu tarina minkäänlainen todiste vastaajan omasta maailmankuvasta? Voiko tutkittavan elämäkatsomukseen kurkistaa ulkopuolisena tekstien tulkitsijana? Kuka osaa tulkita tekstiä oikein?

Helena Helve toteaa artikkelissaan nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat, että suomalaiset nuoret ovat poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutuneita. Lisäksi heillä ei ole selkeää ideologista arvomaailmaa. (Helve 1997, 149.)

Nuoret hahmottavat maailmansa kuvin. Televisio on korvannut kirjat; katselu lukemisen. Syykin tähän on selvä: nykykulttuuri suosii visuaalisuutta niin mediassa kuin sitä tukevassa kulttuurissakin. (ibid, 162.)

Helven väittämän mukaan voi olla siis mahdotonta tai ainakin hyvin vaikeaa tutkia kirjallisin testein visuaalisen sukupolven edustajia. Jos lukeminen on toisarvoista ja tarinat hahmotetaan paremmin kuvina, on tutkimustehtäväni hahmotettu kenties huonosti tai peräti väärin. Jos Pentti ja Tyyne olisikin kuvattu tekemässä itsemurhaansa videolle, olisiko "visuaalisukupolvi" ymmärtänyt tehtävän syvällisemmin, olisivatko

vastaukset olleet erilaisia? Uskon niin.

Toisaalta kaikki tutkimus on riippuvaista tulkinnasta. Varsinkin laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli korostuu: eri tutkija tekee erilaiset johtopäätökset samoistakin vastauksista, puhumattakaan koko tehtävänasettelusta.

Toisaalta kaikki tutkimus on riippuvista tulkinnasta. Varsinkin laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli korostuu: eri tutkia tekee erilaiset johtopäätökset samoistakin vastauksista, puhumattakaan koko tehtävän asettelusta.

On totta, että televisio muokkaa nykynuorten maailmankuvaa, mutta joku sitä aina muokkaa. Keskiajalla sitä muovasi kirkko, valistuksen aikana koulu, nykyisin ylikansallinen media. Asian tiedostaminen ei muuta sitä tosiasiaa, että Pentin ja Tyynen itsemurhista kirjoittava nuori on tuonut tekstiinsä omia ajatuksiaan. Hänen ajatuksiensa sidonnaisuus aikaamme ja kulttuuriimme on kiinnostukseni kohde. Juuri se, miten hän kuvaa fiktiivisten, itselleen merkityksettömien ihmisten itsemurhien syitä, on tutkimukseni kohde.

Minua ei yllättänyt, että Pentti tappoi itsensä, koska koki elämänsä merkityksettömäksi. Yhtä vähän yllätti, että Tyynen syy murhata itsensä oli sairaus. Molemmat ovat myös omia valintojani vanhuksen itsemurhan syyksi. Olen itsekkin sidoksissa kulttuuriimme.

Mitä tulokset sitten kertovat kulttuuristamme? Ei kannata enää elää, jos elämä tuntuu tyhjältä tai sairaus painaa? Ihminen elää liian pitkään, vanhukselle ei ole enää sijaa yhteiskunnassamme vai ei enää ole minkään korkeamman voiman asia päättää päiviemme pituudesta?

Ehkä vastauksissa heijastuvat kaikki edellä kysytyt. Elämme individualistista aikaa: elämämme on oma asiamme, yhteisöllisyys on toisarvoista. Meidän ei tarvitse sietää kaikkea yhteisen hyvän nimissä. Uskonnonharjoittamisestakin on tullut yksityistä. Ihminen jää yksin – osin vapaaehtoisesti omasta itsekkyydestään; osin itsekään kulttuurimme vuoksi. Minä tulee lähes aina ennen meitä tai muita. Yksilö voittaa yhteisön.

Tältä pohjalta on tietysti outoa, että Pentti kokee itsensä tarpeettomaksi ja näin myös elämänsä niin tyhjäksi, että tappaa itsensä. Onko Pentti siis niin vanhaa kulttuuria, että yhteisöllisyys on hänen maailmassaan yksilöllisyyden edellä? Joten yhteisöstä irtautuminen, yksinäisyys ja hyödyttömyys vievät hänet epätasapainoon ja kuolemaan? Vai onko taustalla ajatus, että Pentti määrittelee itse oman elämänsä hyödyn ja

mielekkyyden suhteessa omiin arvoihinsa? Hän ei kykene enää olemaan hyödyksi itselleen, omille haluilleen tai tavoitteilleen?

Vai onko meillä näinä yksilökeskeisinä aikoina kuitenkin sisäänrakennettuna yhteisöllisyyden koodi, joka leimaa ajatuksemme ja käyttäytymisemme? Olemme yksilöitä, mutta kaipaamme toisten hyväksyntää. jotta saamme hyväksyntää, meidän on oltava jollain tapaa hyödyksi. Ja kääntäen: kun emme ole hyödyksi, emme saa hyväksyntää, jolloin koemme olevamme täällä turhan pantteina ja näin ollen olemme valmiita luopumaan elämästämme - jopa oman käden kautta.

Edellä kuvattu ajatusmalli on perin yksioikoinen eikä varmaan kuvaa todellisuutta. Järventien malliin supistuvasta toimintaluokasta se sopii: elämän psykologinen ja sosiaalinen happi loppuvat ! Järventien mukaan ihmisellä on kaksi välttämättömyyttä elämässään: sosiaalinen osallisuus ja toiminnan subjektiivinen luonne. (Järventie 1993, 187.)

Pentin ”happi” on loppu, kun hän kokee tarpeettomuutta: hänen sosiaalinen osallisuutensa on vähentynyt ja samoin toiminnan subjektiivinen luonne. Järventien sanoin: Pentti selviytyy hengiltä. Itsemurha on hänelle ainut tie ulos alati pienenevästä ”loukostaan”.

Tyynekin laita on samoin, vaikka syy on hieman erilainen. Sairaus kalvaa kivulla ja toimintakyvyn heikkenemisellä eikä parannuskeinoa ole. Sosiaalinen osallisuus rajoittuu passiivisen potilaan rooliin ja toiminnan subjektiivisuus kärsimiseen. Tyynekin päättää siis selviytyä hengiltä.

6.2. Tutkimuksen arviointia

Aineistokeruun jälkeen sain vastaajilta palautetta. Osa oli silkkaa uteliasta kyselyä, mutta osa oli aivan aiheellista kritiikkiä. Kritiikki kohdistui – ei niinkään itse tutkimukseen tai sen suoritustapaan – vaan aineistonkeruupaperinipun termistöön ja sanamuotoihin. Tarkastin asian ja totesin kritiikin aiheelliseksi.

Itse tehtävässä tutkimus onnistui hyvin.

Nuorten käsitykset vanhusten itsemurhien syistä niin miehen kuin naisen kohdallakin

tulivat selviksi. Nuorten mielestä vanhat miehet tappoivat itsensä kokiessaan olevansa tarpeettomia ansiokkaan työuran päätyttyä ja vanhat naiset, koska sairaus tai elämän turhuus kävivät heille ylivoimaisiksi.

Tutkimustulos korreloi Kuittisen (1996) opinnäytetyön haastatteluja, joiden mukaan nuorten mielestä itsemurhien syyt ovat *"elämän puitteiden tai elämänhalun romahtamisessa sekä kuoleman oivaltamisessa vapaudeksi."*

Tyynen ja Pentin itsemurhasyyt ovat juuri samanlaisia: elämän puitteena ollut ura tai perhe katoaa, elämänhalu väistyy yksinäisyyden tai sairauden myötä ja kuolema on ulospääsy umpikujasta.

Katriina Järvinen (1994) tutki itsemurhaa mielenterveystyöntekijöiden näkökulmasta. Useimmat itsemurhan tehneet ovat psyykkisesti häiriintyneitä tai sairaita, ja monet olivat saaneet hoitoa ennen itsemurhaansa (mm. Lönqvist ym. 2007, 344, Järvinen 1994, 1).

Järvisen (1994) tutkimukseen oli valikoitu 178 mielenterveystyöntekijän vastausta. Suurin osa vastaajista (48%) oli Uudeltamaalta tai Hämeestä. Puolet vastaajista oli psykologeja, vain viisi oli lääkäreitä. (Järvinen 1994, 18.)

Vastauksista laadittiin kulttuuriset mallit, joissa korostettiin "arkijärkeä" (ibid, 40). Malleiksi valikoituivat a) elämän rakentamisen malli, b) itsensä oikeuttamisen malli, c) elämässä kiinnipitämisen malli, d) taistelumalli ja e) umpikujamalli. (ibid, 42-60.)

Mallit puhuvat samoista asioista, mutta eri "tyyleillä". Siinä, missä a) elämän rakentamisen mallissa todetaan "jos itsetunto on rakennettu melko kapealle pohjalle" (ibid, 44), siteerataan b) itsensä oikeuttamisen mallissa, että "jos ei ole työtä, ei ole ihmisarvoa" (ibid, 49).

Järvisen tutkimus ei analysoi varsinaisesti itsemurhan syitä, vaan, miten itsemurhan syistä puhutaan mielenterveystyöntekijöiden piirissä. Samalla tavalla voisi toki analysoida, miten Pirkanmaalla opiskelevat suomalaiset puhuvat (kirjoittavat) fiktiivisestä vanhuksen itsemurhasta.

Sinäällään Järvisen tutkimuksen sitaatit voisivat monin osin löytyä itse keräämistäni tarinoistakin, vaikka Järvisen tutkimuksessa puhuvat "ammattilaiset" ja minun tutkimuksessani "maallikot". Niin samankaltaisia ne ovat.

6.3. Ajatuksenvirtaa

Onko itsemurhalle todellista, yksittäistä syytä ?

Ei, en usko.

Uudenmatkaan teorit eivät pysty kuin kuvailemaan itsemurhan mekanismeja, eivät kertomaan syytä. Se, mikä saa toisen surmaamaan itsensä, saa taas puolestaan toisen vain sisuuntumaan. Paitsi sietokyvyssä myös siinä, miten jokin asia koetaan, on suuria eroja ihmisten välillä. Toiselle "elämän ja kuoleman" asia on ehkä "mitätön juttu" toiselle.

Mikä sitten saa ihmisen tekemään itsemurhan ?

Lester (2004) kirjoittaa "perhos-efektistä": perhosen siiven isku Brasiliassa saa aikaan tornadon Yhdysvalloissa. Samoin pienet asiat elämässä saattavat johtaa itsemurhaan myöhemmässä vaiheessa. (ibid, 2.)

Lester ei vastaa itse kysymykseen. Sen sijaan hän mutkistaa asiaa: itsemurhaan johtaneet syyt ovat kasautuneet ehkä jo kaukaa ja pieninä erinä.

Nygård (1994) luettelee Suomessa vuosina 1851-1860 tehtyjen itsemurhien syyt, jotka aikakautensa tilastojat ovat kirjanneet ruumiinavauspöytäkirjojen mukaan. Miesten 660 itsemurhan syistä tuntemattomaksi on jäänyt noin kolmasosa eli 219 kappaletta. Löydettyjen syiden enemmistö on sekä miehillä että naisilla "mielen järkkyminen". (ibid, 75.)

Nygårdin tilastot ovat 150 vuoden takaa ja ruumiinavauspöytäkirjoista. Voiko ihmisen itsemurhan syytä tutkia patologi ? Kyllä kai, jos ihmisen aivojen "kovalevy" pystyttäisiin lukemaan kuoleman jälkeen.

Psykiatria (2001) puhuu itsetuhokäyttäytymisestä (Lönnqvist 2001, 590). Itsemurha on siis psykiatrian alaa. Heiskasen (2007) teoksen kustantaja on Suomen Mielenterveysseura. Mielenterveysseura siis tukee itsemurhia ehkäisevää työtä. Kaikissa lukemissani itsemurhaa käsittelevissä teoksissa viitataan mielenterveyden järkkymiseen ennen itsemurhaa.

Varmasti näin käykin usein. Toisaalta näin me asiat tahdomme nähdäkin: on paljon helpompi uskoa ja hyväksyä "mielen järkkyminen" itsemurhan syyksi kuin jokin järkiperäinen, meistä johtuva syy.

On raskasta myöntää, ettei minusta ollut apua, turvaa ja lohtua läheiselleni. Joskus mikään ei riitä.

Olen kulkenut ympyrän johdannosta pohdintaan: kuten Rudolf Dieselin kohdalla pitää miettiä onko itsemurha mielen "pimentyminen" vaiko "kirkastuminen".

Vastausta vain en vielä löytänyt.

Onko itsemurhia pyrittävä ehkäisemään ?

Kyllä, jos Suomen Sosiaali- ja terveyshallitusta on uskominen. Sen painattama vihkonen "Itsemurhan voi ehkäistä" (1992) liittyy "Voiko itsemurhan ehkäistä" -projektiin, joka puolestaan on osa maailmanlaajuista "terveyttä kaikille vuoteen 2000" -ohjelmaa.

Kyllä, vastaa jokainen, joka on lukenut Mari Teinilää (2006). Itsemurhaajan omaisten kohtalo on vaikea. Teinilän kirjaksi kokoamat omaisten muistelmat ovat koskettavia. Syyllisyydentunne ja jossittelu tuntuvat seuraavan näitä surevia omaisia koko loppuelämänsä. "Miksi" ja "mitä olisin voinut tehdä toisin" ovat kysymyksinä läsnä.

Teinilän kirjassa vanhin itsemurhan tehnyt henkilö oli 52-vuotias nainen, jolla oli vielä kotona asuvia lapsia. Muut olivat teini-ikäisiä tai nuoria aikuisia. Kertojat olivat äitejä ja isiä; puolisoita ja rakkaita.

Entä jos itsemurhaaja on iäkäs, sairaalloinen ja täysin yksinäinen vailla sukua ja ystäviä. Onko hänen itsemurhansa ehkäistävä ?

Entä jos hän on vielä vihattu yksilö, ympäristöään pelkällä läsnäolollaan uhkaava kriminaali, esimerkiksi pedofiili ?

Onko hänenkin itsemurhansa ehkäistävä ?

Varmasti löydämme ihmisen, jonka pelastaminen itsemurhalta on turhaa, jopa väärin. Toisaalta olisi osattava myöntää, ettei eläminen aina ole kuolemaa parempi vaihtoehtona.

Tutkimukseni nuoret ovat listanneet niitä vaihtoehtoja, joiden täyttyessä vanha ihminen, Pentti tai Työne, voisivat tehdä itsemurhan.

Pentin ja Työnen tarinan kirjoittaneet nuoret eivät tunteneet päähenkilöitään. He ovat vain ulkopuolisia katsojia, jotka kertovat, "mitä näkivät". Anonyymiys suojaa

kirjoittajaa: uhrin kohtalo ei tule lähelle. Jos tarinat olisi kirjoitettu minä-muodossa tai Pentti ja Tyyne olisivat olleet kirjoittajien vanhempia tai isovanhempia, koko tutkimus olisi saanut henkilökohtaisen luonteen.

Pentti ja Tyyne ovat antaneet panoksensa suomalaiseen itsemurhakeskusteluun.

Levätköön rauhassa !

LÄHTEET:

Achté, K, Lindfors, O, Lönnqvist, J & Salokari, M. Suomalainen itsemurha. Helsinki: Ylipistopaino.1989.

Airaksinen, T. Vanhuuden ylistys. Keuruu: Otava.2002.

Cicero, M. Vanhuudesta ystävydestä velvollisuuksista. Porvoo: WSOY. 1967.

Clark, W R. Kuoleman toiset kasvot. Vanhenemisen ja kuoleman biologiaa. Helsinki: Art House. 1998.

Cronström-Beskow, S. Miten puhua itsemurhasta. Espoo: Weilin & Göös. 1983.

Durkheim, E. Itsemurha. Helsinki: Tammi.1985.

Eareckson Tada, J. Oikeus elää, oikeus kuolla. Itsemurha, eutanasia, kärsimys, armo.Juva: WSOY. 1993.

Eskola, A. Sosiaalititeen muuttuvat tekstit ja käytännöt. Kirjassa Weckroth, K ja Tolkki-Nikkola, M (toim.). Jos A niin...Tampere: Vastapaino. 1994.

Eskola J. Eläytymismenetelmäopas. Tampere: TAJU. 1997.

Eskola, J ja Suoranta, J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino. 1998.

Eskola, J. Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus. Kirjassa Aaltola, J ja Valli, R (toim.).Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus. 2001.

Haarni, T & Karvinen, M & Koskela, H & Tani, S. Tila, paikka ja maisema. Tampere:

Vastapaino. 1997.

Hakala, J T. Menetelmällisiä koetuksia. Kirjassa Aaltola, J ja Valli, R (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus. 2001.

Heikkinen, H L. T. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Kirjassa Aaltola, J ja Valli, R (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus. 2001.

Heiskanen, T. Viimeinen ratkaisu? Kokemuksia ja näkemyksiä itsemurhan syistä, ehkäisystä, avunsaannista ja asenteista. Helsinki: Hämeen kirjapaino. 2007.

Helve, Helena (toim.). Arvot, maailmankuvat, sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino. 1997.

Hervonen, A & Pohjolainen, P. Gerontologian perusteet. Tampere: Lääketieteellinen oppimateriaalikustantamo Oy. 1983.

Hervonen, A & Pohjolainen, P & Kuure, K A. Vanhene viisaasti. Porvoo: WSOY. 1998.

Hervonen, A & Lääperi, P. Muisti pettää – jättääkö järki. Jyväskylä: Gummerus. 2001.

Hirsjärvi, P, Remes, P & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tammi. 2001.

Itsemurhan voi ehkäistä. Itsemurhien ehkäisyn tavoite- ja toimintaohjelma. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1992.

Järventie, I. Selviytyä hengiltä. Jyväskylä: Gummerus. 1993.

Järvinen, K. Kulttuuriset mallit mielenterveystyöntekijöiden itsemurhaselityksissä. Jyväskylä: Gummerus. 1994.

Jyrkämä, J. Rauhaisesti alas illan lepoon. Tampere: Yliopistopaino. 1995.

Kotila, H (toim.). Elämän pyhyys ja ihmisen halu kuolla. Pieksämäki: Raamattutalo. 1995.

Lönnqvist, J, Heikkinen, M, Henriksson, M, Marttunen, M & Partonen, T. Psykiatria. Jyväskylä: Gummerus. 2008.

Meri, V. Maassa taivaan saranat. Suomalaisen historia vuoteen 1814. Keuruu: Otava. 1993.

Nygård, T. Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa. Jyväskylä: University Printing House and Sisäsuomi Oy. 1994.

Palo, J. Saanko elää, saanko kuolla. Hoidon rajat. Juva: WSOY. 1992.

Raamattu. Pieksämäki. 1985.

Roos, J P. Elämäntavasta elämäkertaan - Elämäntapaa etsimässä 2. Jyväskylä: Gummerus. 1988.

Ruikka, I. Vanhuus ja sairaus. Porvoo: WSOY. 1982.

Sihvo, J. Kristinuskon vaikutus itsemurhiin suhtautumisessa. Teoksessa Achte, K & Lindfors & Lönnqvist & Salokari (toim.). Suomalainen itsemurha. Helsinki: Yliopistopaino. 1989.

Taipale, I. Miehenä maailmassa. Jyväskylä: Gummerus. 1995.

Taivalsaari, E. Hyvä elämä. Kirjoituksia ihmisen mahdollisuuksista. Helsinki: Raamattutalo. 1992.

Teinilä, M. Lopun elämää. Itsemurhan tehneiden läheiset kertovat. Helsinki: Gummerus. 2006.

Tilvis, R & Hervonen, A & Jäntti, P & Lehtonen, A & Sulkava, R. Geriatria. Hämeenlinna: Karisto. 2001.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus. 2003.

Upanne M & Hakanen J & Rautava M. Voiko Itsemurhan Ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti 1992-96: toteutus ja arviointi. Jyväskylä: Gummerus. 1999.

Uutela, A, Palsuo ja Haukkala .Vanhenemiseen liittyvät mielikuvat. Teoksessa Uutela, A & Ruth, J-E(toim.). Muuttuva vanhuus. Tampere: Gaudeamus. 1994.

Vilkko, A . Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Tampere: SKS. 1997.

Liite 1

TEHTÄVÄPAPERI

Täydennä Pentin tarina

Pentti oli 67-vuotisen elämänsä aikana solminut lukuisia solmuja, mutta tämän kanssa tuntui olevan vaikeuksia. Lopulta hän onnistui muotoilemaan hinausköydestä oikeaoppisen hirttosolmun, jonka hän pujotti varovasti kaulaansa. Hirttoköyden toinen pää oli lujasti kiinni eteisen kattoon ruuvatussa koukussa ja niin lyhyellä, että Pentti joutui huojumaan varpaisillaan jakkaran päällä, ettei kuristuisi. Pentti veti syvään henkeä, katsahti eteisen ovelle kuin peläten jonkun häiritsevän toimiaan ja potkaisi tuolin rajusti altaan.

TEHTÄVÄPAPERI

Täydennä Tyynen tarina

Tyyne oli juuri vaihtanut sänkyynsä uudet petivaatteet, flanellinen yöpaitakin tuoksui puhtaalta. Hän täyttäisi kohta 70-vuotta. Makuuhuoneen ikkunaverhojen välistä paistoi ilta-aurinko. Tyyne tyhjensi koko unilääkepurkin sisällön kämmeneensä ja alkoi yksitellen niellä pillereitä haalean veden kera. Nieltyään jokikisen hän asetti Marianne-karkin kielelleen, paneutui makuulleen peiton alle ja sulki silmänsä. Auringon viime säteet valaisivat huonetta, kun puoliksi sulanut karamelli vierähti Tyynen elottomien huulten välistä jättäen suklaisen raidan valkeaan tyynyliinaan.

Liite 3

KYSELYLOMAKE

	mies	nainen	
sukupuoli	_____	_____	
ikä	_____		
ammatti	_____		
koulutus	perus/kansakoulu	yo	
	_____	_____	
opistotaso	ammattikoulu		
	_____	_____	
	akateeminen		
	_____		
siviilisääty	naimaton	parisuhteessa	eronnut
	_____	_____	_____
perheellisyys	perheellinen	perheetön	
	_____	_____	
tupakointi	kyllä	ei	
	_____	_____	
kahvinjuonti	kyllä	ei	
	_____	_____	

O H J E

Teen pro gradu - tutkielmaani Tampereen Yliopiston Terveystieteen laitokselle. Olen kerännyt perusaineistoni 1990-luvulla ja tarvitsen vielä vertausvastauksia 2000-luvulta. Vastaaminen on nimetöntä, mikä toivon mukaan mahdollistaa rohkeamman ja syvällisemmän kirjoittamisen.

Ohjeet:

- 1. Täytä ensin kyselylomake**
- 2. Lue valmiiksi painetut kertomukset**
- 3. Täydennä omin sanoin kertomuksen alku**

Kiitos yhteistyöstä !

Vito Salvano

Tampereen Yliopisto
Terveystieteen laitos